Gasstraat, Lommel

Een Archeologienota

Auteur:
J. Van Bavel (bureauonderzoek, veldwerkleidster)
C. Dockx (bureauonderzoek)

Autorisatie:
X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
B. Weekers-Hendrikx (OE/ERK/Archeoloog/2016/00095)

Colofon

VEC Nota 391

Gasstraat, Lommel

Vlaams Erfgoed Centrum bvba
Auteurs: J. Van Bavel, C. Dockx, X. Alma en B. Weekers-Hendrikx

In opdracht van: Vertrouwelijk

Foto's en tekeningen: Vlaams Erfgoed Centrum, tenzij anders vermeld

© Vlaams Erfgoed Centrum bvba, Geel, mei '19
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Vlaams Erfgoed Centrum bvba.

Vlaams Erfgoed Centrum bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek

ISSN 2506-7486

Vlaams Erfgoed Centrum
Liesdonk 5
2440 Geel
Tel + 32 (0)16 39 47 96
info@vlaamserfgoedcentrum.be
www.vlaamserfgoedcentrum.be

Inhoud

1 Verslag van resultaten van het bureauonderzoek 5
1.1 Beschrijvend gedeelte 5
1.1.1 Administratieve gegevens 6
1.1.2 Archeologische voorkennis 8
1.1.3 Huidig gebruik 8
1.1.4 Beschrijving van de geplande werken 13
1.1.5 Juridisch kader 17
1.1.6 Doelstelling en vraagstelling 20
1.2 Assessmentrapport 22
1.2.1 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden 22
1.2.2 Beschrijving van bekende archeologische waarden 29
1.2.3 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden 30
1.2.4 Synthese 49
1.2.5 Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie 50
1.2.6 Samenvatting 51
Literatuur 53

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren	
Nieuwste tijd:		19e E - heden
Nieuwe tijd:		16e E - 18e E na Chr.
Middeleeuwen:		5e E - 15e E na Chr.
Late Middeleeuwen	13e E - 15e E na Chr.	
Volle Middeleeuwen	10e E - 12e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen C / Karolingische periode	8e E - 9e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen B / Merovingische periode	6e E - 8e E na Chr.	
Vroege Middeleeuwen A / Frankische periode	5e E na Chr.	
Romeinse tijd:		57 voor Chr. - 402 na Chr.
IJzertijd:		800 - 57 voor Chr.
Late IJzertijd	250 - 57 voor Chr.	
Midden-IJzertijd	475/450 - 250 voor Chr.	
Vroege IJzertijd	800 - 475/450 voor Chr.	
Bronstijd:		2100/2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):		5300 - 2000 voor Chr.
Finaal-Neolithicum	3000 - 2000 voor Chr.	
Laat-Neolithicum	3500 - 3000 voor Chr.	
Midden-Neolithicum	4500 - 3500 voor Chr.	
Vroeg-Neolithicum	5300 - 4800 voor Chr.	
Mesolithicum (Midden-Steentijd):		ca. 9500 - 4000 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):		tot 10 000 voor Chr.

Bron: Onderzoeksbalans Vlaanderen

1 Verslag van resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in april en mei 2018 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Gasstraat in Lommel (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen nieuwbouw voor een handelsproject met bijbehorende terreinaanleg en parkings.

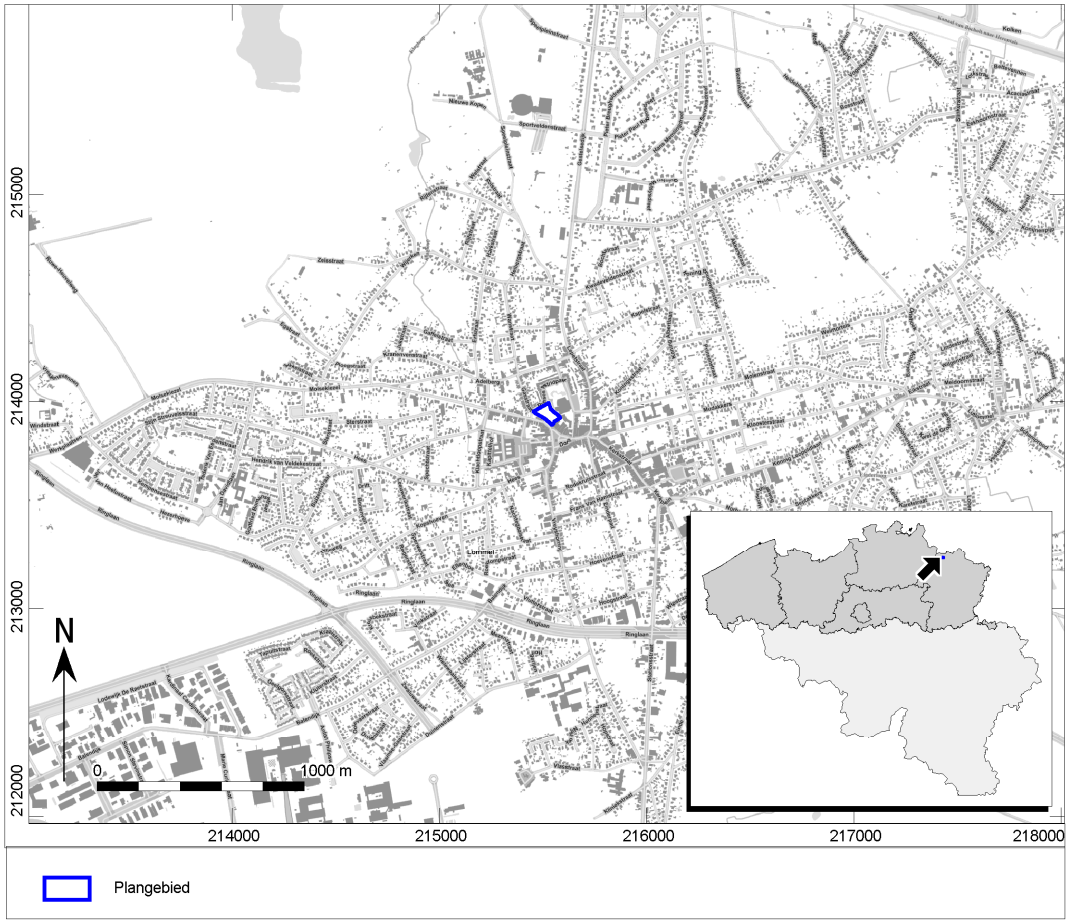

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.

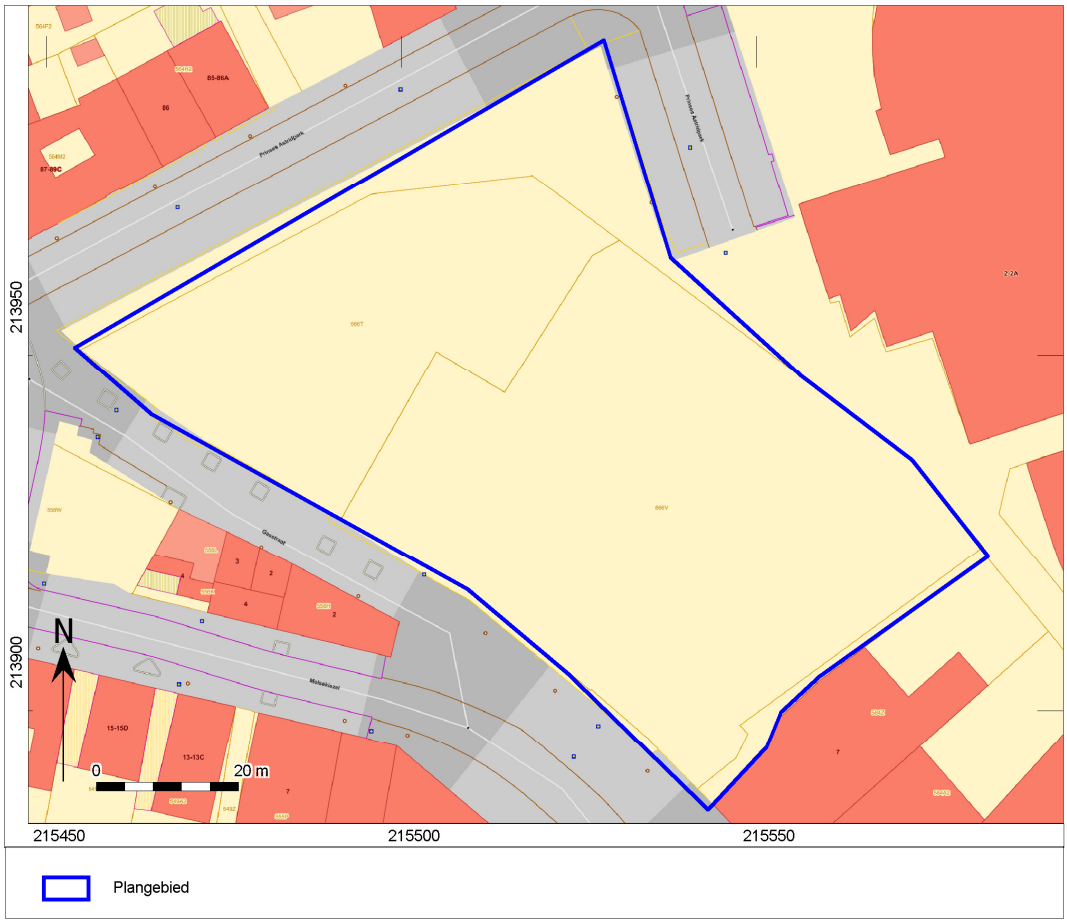

Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.

1.1.1 Administratieve gegevens

Uitgevoerde fasen binnen archeologienota:	Bureauonderzoek
Aanleiding:	Nieuwbouw voor een handelsproject met bijbehorende terreinaanleg en parkings
Locatie:	Gasstraat
Plaats:	Lommel
Gemeente:	Lommel
Provincie:	Limburg
Kadastrale gegevens:	1ste afdeling, sectie C, nummers 566T en 566 V (inclusief naast gelegen buurtweg)
Diepte bodemverstoring	Tot maximal 1020 cm –mv
Oppervlakte plangebied	6005 m^2 / 0,6 ha
Oppervlakte bodemingrepen	6005 m^2 / 0,6 ha
Coördinaten (*bounding box; Lambertcoördinaten (EPSG:31370)*	N: 215.528,5 / 213.994,3 O: 215.582,7 / 213.921,7

	Z: 215.543,2 / 213.886,1
	W: 215.454 / 213.951,2
Projectcode	2018C252 (bureauonderzoek)
VEC-projectcode:	4200155 (bureauonderzoek)
Auteur:	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
	B.Weekers-Hendrikx (OE/ERK/Archeoloog/2016/00095
	J. Van Bavel (bureauonderzoek, veldwerkleidster)
Autorisatie:[1]	X. Alma (OE/ERK/Archeoloog/2016/00094)
	B.Weekers-Hendrikx (OE/ERK/Archeoloog/2016/00095
Begindatum onderzoek:	23/04/2018
Einddatum onderzoek:	29/05/2018
Beheer en plaats documentatie:	Vlaams Erfgoed Centrum
	Ten Briele 14 bus 15
	8200 Sint-Michiels, Brugge
Relevante thesaurustermen:	Bureauonderzoek

Er zijn aanwijzingen dat het terrein in het verleden reeds verstoord werd. Op de historische kaarten en de oudere luchtfoto's is te zien dat er aan de straatzijde woningen stonden met achteraan kleine tuintjes. Deze bebouwingen hebben het bodemarchief waarschijnlijk sterk verstoord. Het is echter onduidelijk in welke mate (afb. 3).

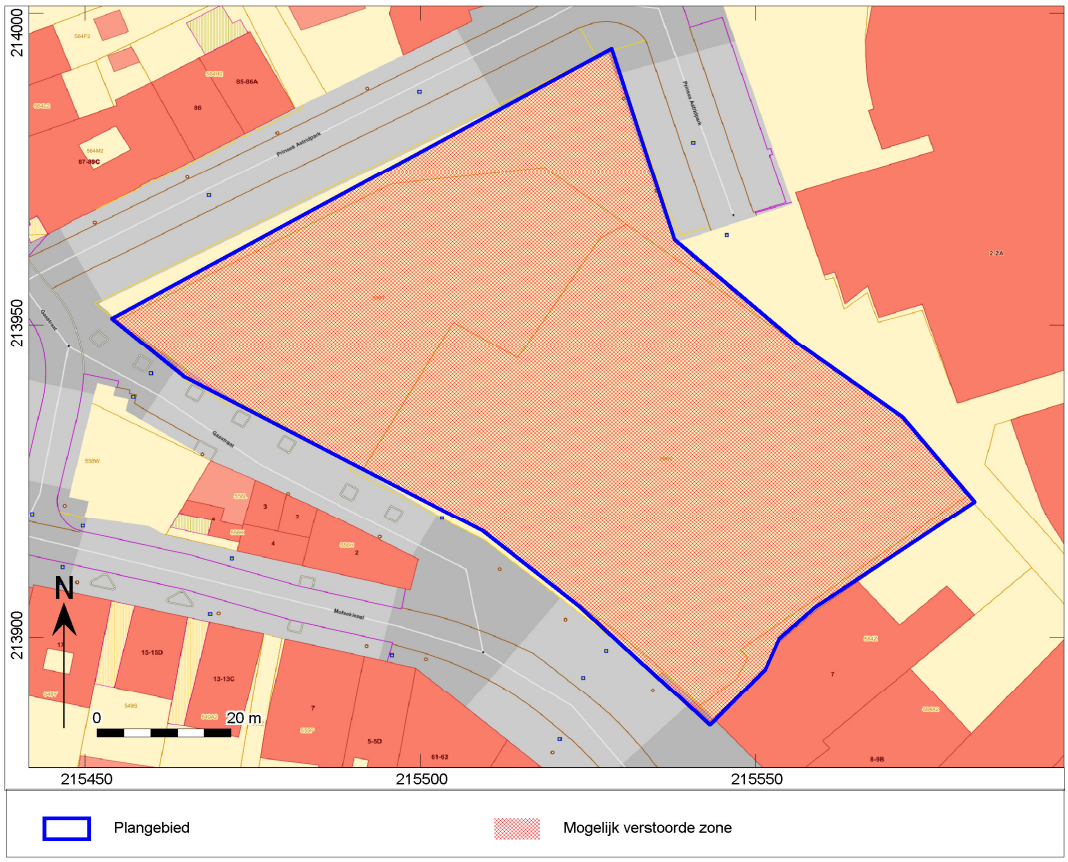

[1] Xander Alma en Bianca Weekers-Hendrikx zijn werknemers bij ADC ArcheoProjecten BV. ADC ArcheoProjecten voert onderzoek in onderaanneming uit voor het Vlaams Erfgoed Centrum.

Afb. 3. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.

1.1.2 Archeologische voorkennis

Binnen het plangebied is nog geen archeologisch vooronderzoek uitgevoerd geweest.

1.1.3 Huidig gebruik

Volgens het gewestplan ligt het plangebied in woongebied (afb. 4) waarbij de zwarte strepen kunnen duiden op landschappelijke waardevolle gebieden.[2] Het plangebied valt vrijwel volledig samen met de perimeter van het gemRUP 'Adelbergpark-Dorp west', waarvan de gerepareerde versie hoogstwaarschijnlijk in april 2018 in werking zal treden.

[2] Legende volgens Gewestplan: De landschappelijke waardevolle gebieden zijn gebieden waarvoor bepaalde beperkingen gelden met het doel het landschap te beschermen of aan landschapsontwikkeling te doen. In deze gebieden mogen alle handelingen en werken worden uitgevoerd die overeenstemmen met de grondkleur aangegeven in de bestemming (in dit geval rood wat duidt op woongebied), voor zover zij de schoonheidswaarde van het landschap niet in gevaar brengen.

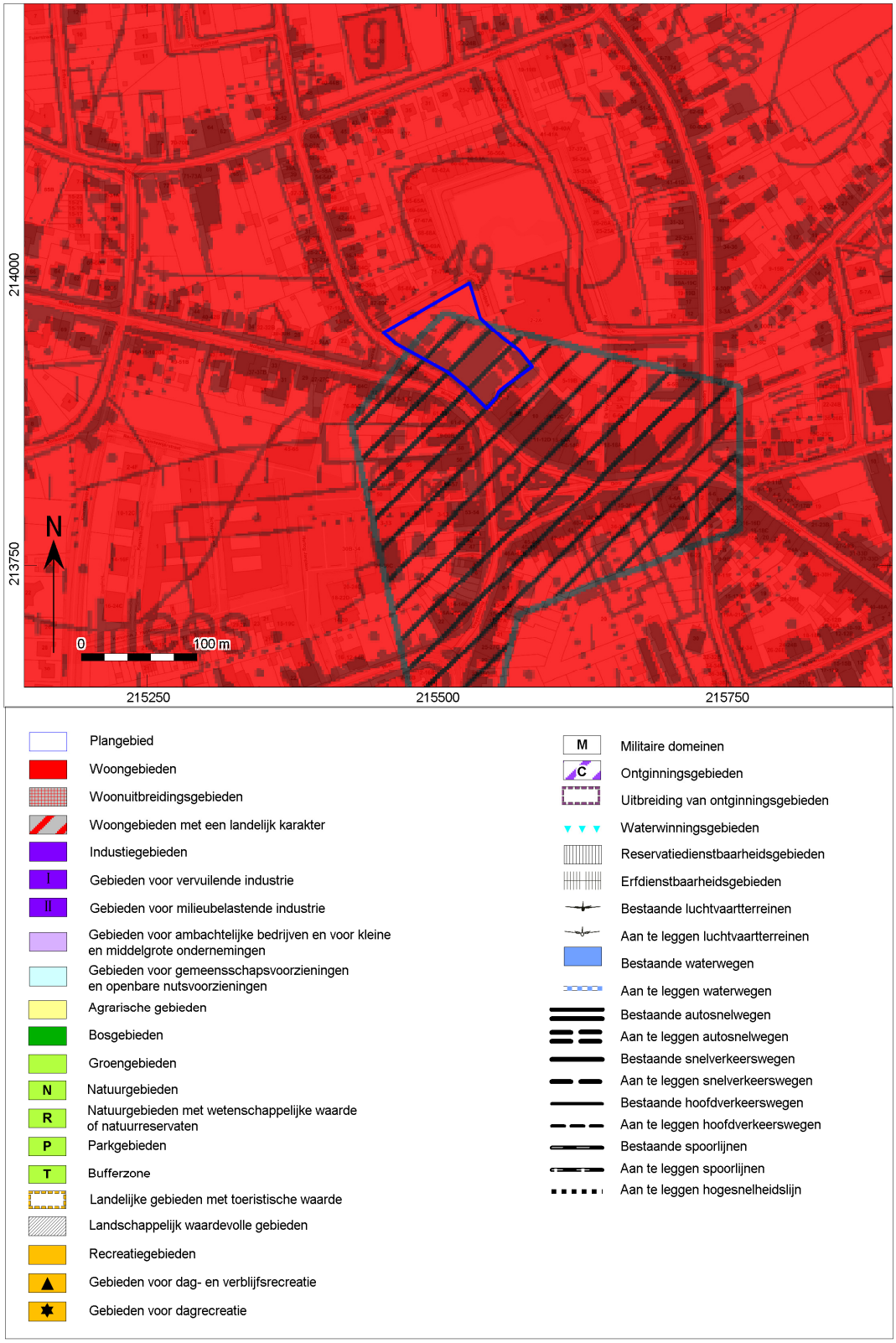

Afb. 4. Locatie van het plangebied op het gewestplan.

Op basis van het grondplan, de luchtfoto van 2017 (afb. 5), de bodemgebruikskaart en bodembedekkingskaart kan afgeleid worden dat het plangebied momenteel onbebouwd is. Het is deels in gebruik als parking (zuidelijke helft) en als grasland (noordelijke helft). De parking zelf is semiverhard met kleinschalig puinmateriaal. Het betreft hier geen officiële parking, maar slechts een tijdelijke parking, bestaande uit steenslag van zo'n 20cm. De onderzijde van deze laag is op ca. 38cm –mv gelegen.

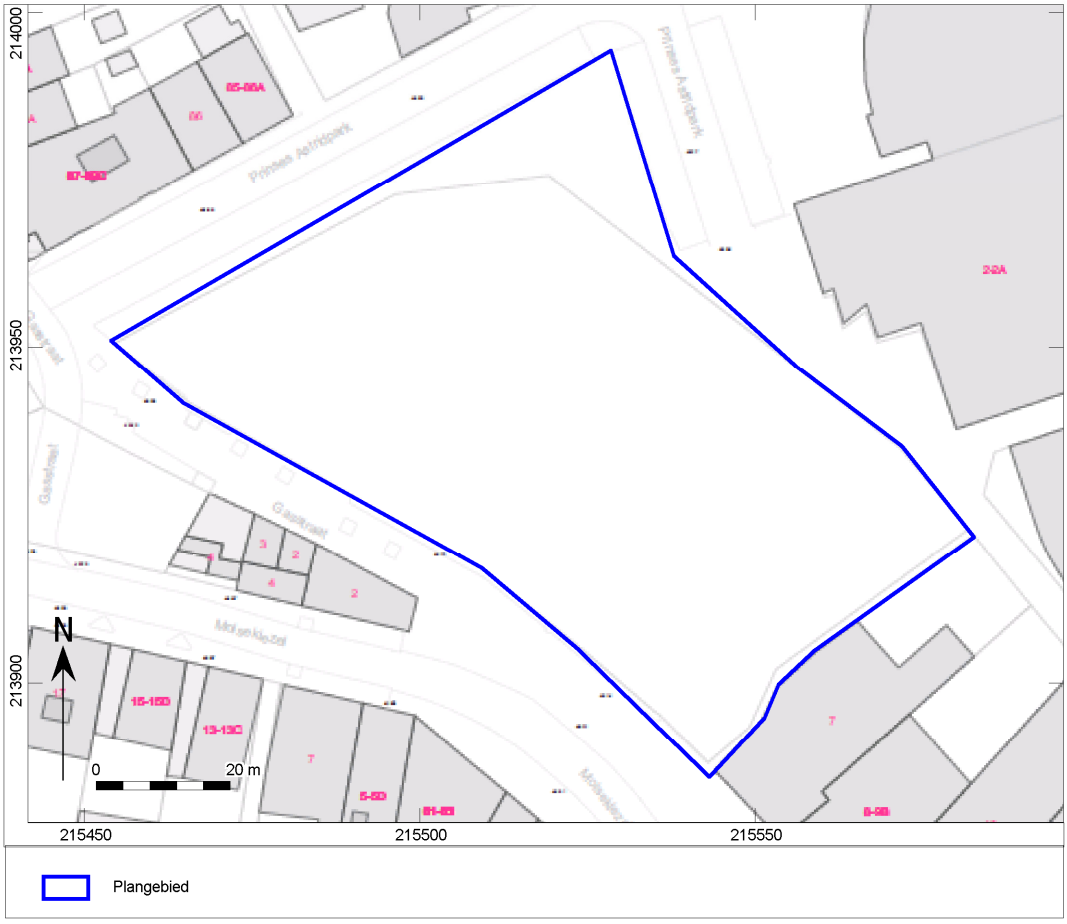

Afb. 5. Grondplan bestaande toestand.

Afb. 6. Locatie van het plangebied op luchtfoto 2017.

De luchtfoto van 2017 toont dat er geen bebouwing te situeren is binnen het plangebied. Op basis van de historische kaarten kan wel gezien worden dat er vanaf de 18de eeuw bebouwing gelegen was welke zich concentreerde aan de Gasstraat. Hiervoor kan het plangebied onderscheiden worden in twee zones, het oostelijke en westelijke gedeelte. Binnen het oostelijke gedeelte veranderde de langgerekte gebouwen haaks op de straat naar vierkante gebouwen naar uiteindelijk een parking. Het westelijke gedeelte bevatte langgerekte gebouwen evenwijdig met de straat die veranderde naar kleinere gebouwen rechthoekige gebouwen die uiteindelijk ook gesloopt werden om plaats te maken voor grasland. Op het noordelijke gedeelte zijn kleine bijgebouwen te zien maar deze zone bleef voornamelijk een tuinzone. Deze kaarten tonen dus aan dat er in de 20ste eeuw veel veranderingen zijn gebeurd aan de bebouwing binnen het plangebied die de vroegere bebouwing verstoord of verwijderd zullen hebben. De mate waarin dit het geval is, zal afhangen van de wijze waarop de sloop heeft plaatsgevonden en hoe grondig deze is uitgevoerd.
Tijdens het slopen werden deze gebouwen zowel bovengronds als ondergronds gesloopt, waardoor het bodemarchief hier waarschijnlijk (sterk) verstoord werd. Na de sloopwerken werd het oostelijke gedeelte van het terrein genivelleerd en werd van het kleinschalig puinmateriaal een semiverharding aangelegd voor de huidige parking (38cm –mv). Daarnaast werden er ook bomen op het terrein gerooid en nutsleidingen aangelegd op circa 100 cm -mv. Exacte locatie van de ondergrondse nutsleidingen is onbekend. Ook deze werkzaamheden hebben waarschijnlijk verstoringen van de bodem tot gevolg gehad.

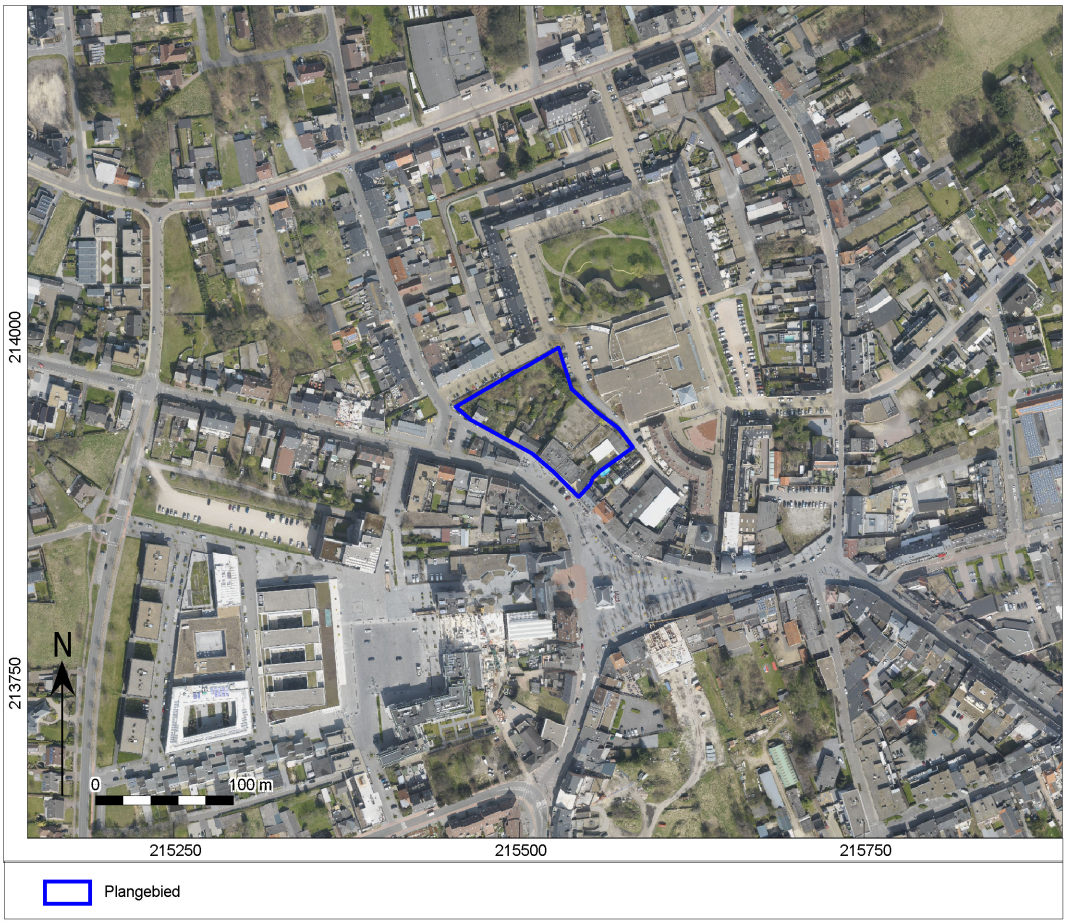

Afb. 7. Locatie van het plangebied op luchtfoto 2013-2015.

Op basis van de opgevraagde gegevens met betrekking tot de milieuhygiënische situatie in het plangebied kan worden geconcludeerd dat er tot op heden nog geen milieuhygiënisch onderzoek werd uitgevoerd op het terrein.

1.1.4 Beschrijving van de geplande werken

Het plangebied is onderhevig aan de voorgenomen nieuwbouw voor een handelsproject met bijbehorende terreinaanleg en parkings.

De nieuwbouw zal bestaan uit één ondergrondse kelder, bestaande uit twee bouwlagen, en drie verdiepingen. De ondergrondse kelders zullen dienst doen als parkeerplaatsen, verkeersruimte en als handelsruimte (afb. 8 en 9). Het onderste niveau, niveau -2, zal een oppervlakte hebben van circa 5510 m^2. Het niveau hierboven, niveau -1, bestaat gedeeltelijk uit parkeerplaatsen en verkeersruimte (3650 m^2), en een handelsruimte (1850 m^2). In totaal zullen er circa 250 tot 300 parkeerplaatsen worden voorzien. De kelder zal momenteel gefundeerd worden tot op een diepte van 8,10 m –mv (8,40m –mv verstoring inclusief vloerplaat). De liftputten zullen aangelegd worden op een diepte van 9,50 m –mv. Verdere beschrijving van de maximale diepte wordt weergegeven bij de dwarsdoorsnede (afb. 14).

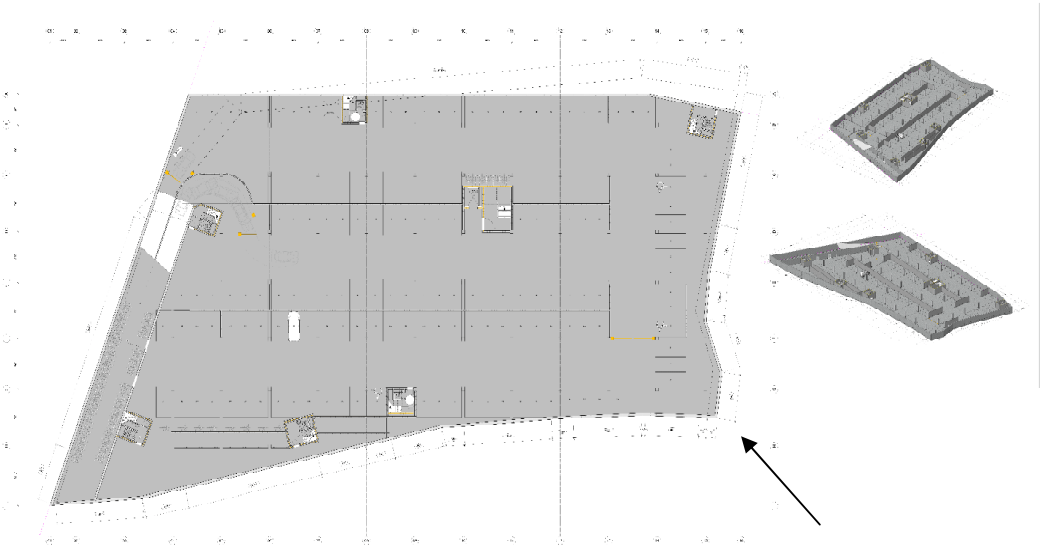

Afb. 8. Verdieping -2 van de nieuwbouw.

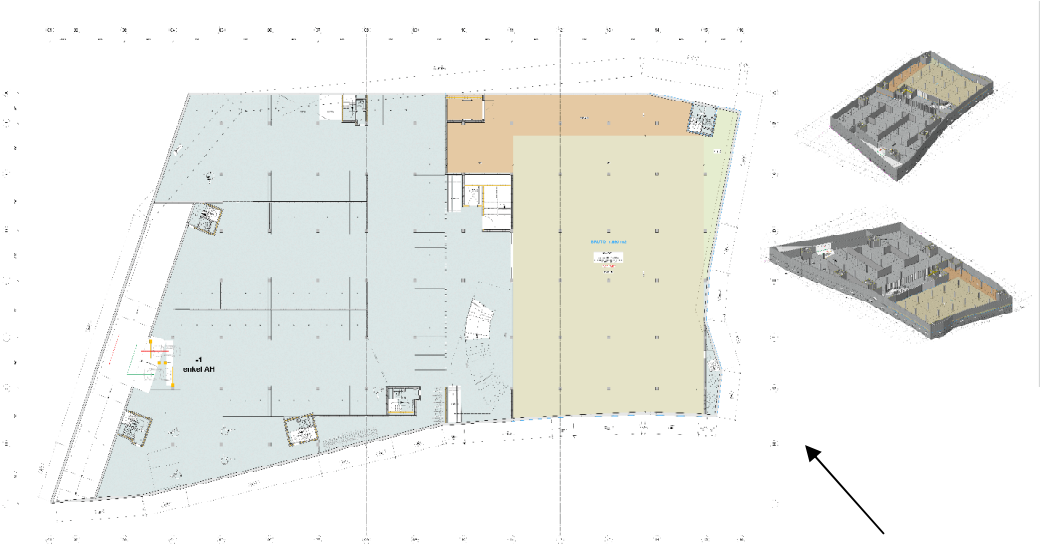

Afb. 9. Verdieping -1 van de nieuwbouw.

Op de gelijkvloers zal zich ook handelsruimte situeren over een oppervlakte van 3275 m^2(afb. 10). Op de eerste verdieping zal de handelsruimte doorlopen waarnaast ook een woongedeelte (1750 m^2), enkele groendaken (hiervan geen oppervlakte voorhanden) en een horecazaak (1915 m^2) zullen worden geïnstalleerd (afb. 11) Op de tweede verdieping zal het woongedeelte (3350 m^2) worden doorgetrokken. In het centrale gedeelte van de tweede verdieping zal niet overdekt zijn (afb. 12). Op de derde verdieping zal er afgewisseld worden tussen groendaken en woongedeeltes (1300 m^2) (afb. 13).

Afb. 10. Gelijkvloers van de nieuwbouw.

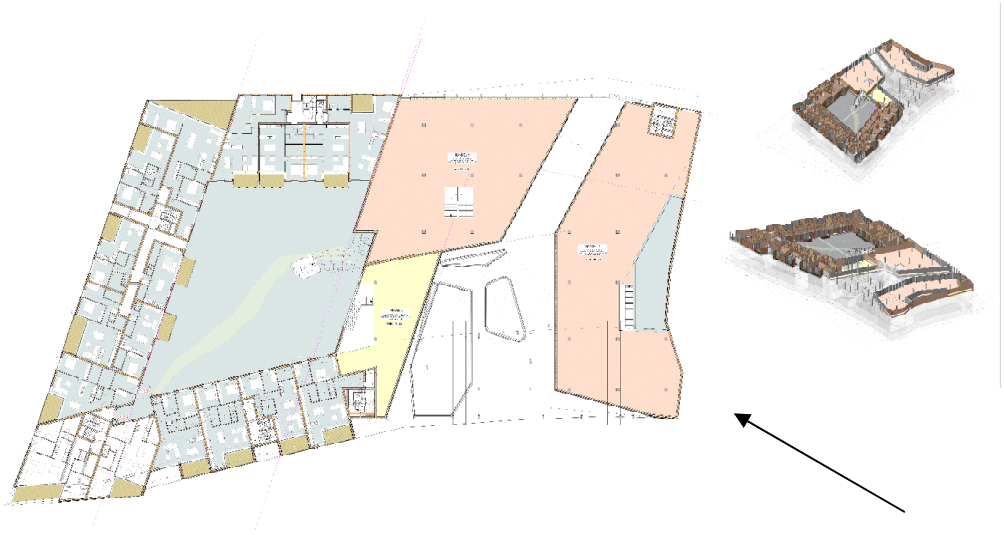

Afb. 11. Verdieping 1 van de nieuwbouw.

Afb. 12. Verdieping 2 van de nieuwbouw.

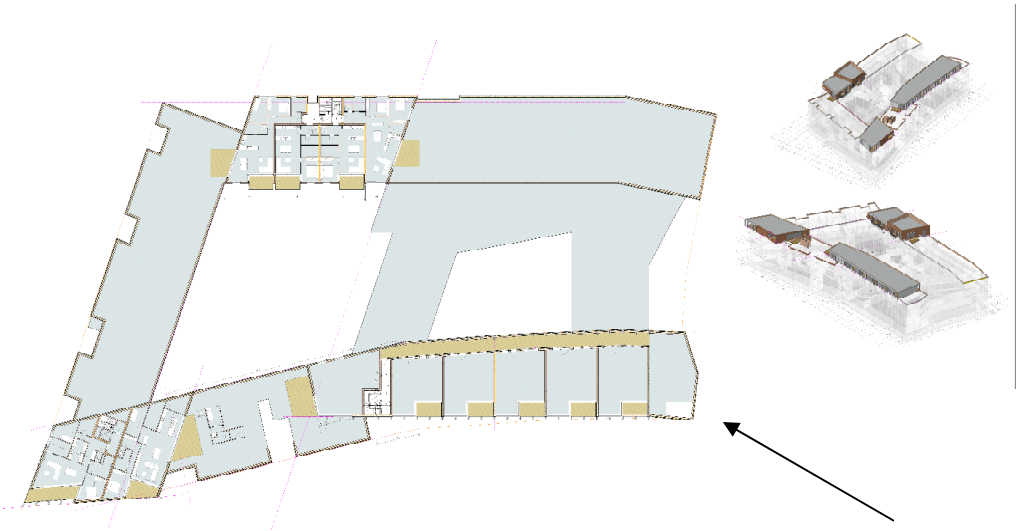

Afb. 13. Verdieping 3 van de nieuwbouw.

Op de dwarsdoorsnede kunnen de dieptes gezien worden. Het niveau 000 is momenteel 40 cm boven maaiveld, gelijk aan het peil van de buren. Verder zal er mogelijk een infiltratiedriehoek (Afb. 16) gecreëerd worden. Indien op deze plaats geïnfiltreerd gaat worden, zal tot een diepte van 3,00m –mv (diepte infiltratie-/ hemelwaterputten 2,60m –mv / 2,80m –mv) worden gegaan. Mogelijk wordt er gebufferd met vertraagde afvoer onder de helling op de verdieping -1. Het is nog niet gekend welke optie zal uitgevoerd worden.

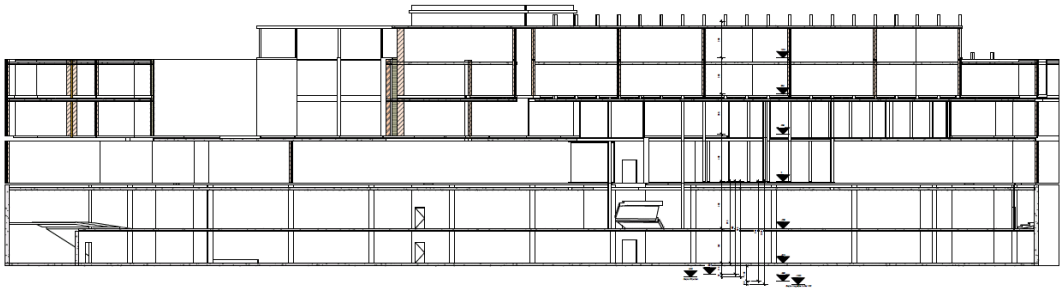

Afb. 14. Voorlopige dwarsdoorsnede van de nieuwbouw.

Afb. 15. 3D-voorbeeld 2 van het project.

Verder worden er nutsleidingen en riolering aangelegd op circa 100 cm -mv, alsook verhardingen op circa 50 cm -mv. Op de ondergrondse bouwlagen wordt, waar nodig, gewerkt met pompen. Onbekend is de exacte diepte hiervan.

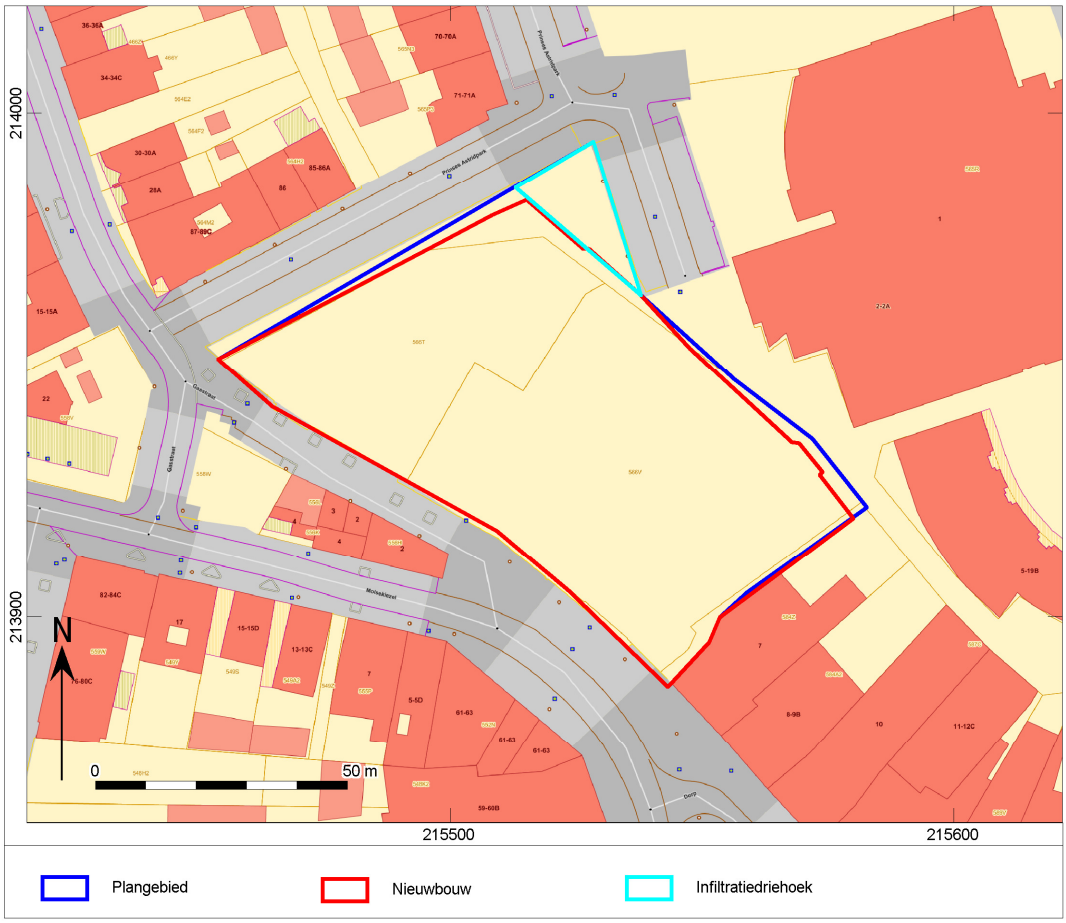

Afb. 16. Zones aangeduid binnen het plangebied.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

1.1.5 Juridisch kader

Artikel 5.4.1. (07/07/2017 -)

Voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen moet een archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 en artikel 5.4.12 opgesteld en bekrachtigd worden in volgende situaties:

1° aanvragen met betrekking tot percelen die gelegen zijn in een voorlopig of definitief beschermde archeologische site;
2° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en waarbij de betrokken percelen geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones;
3° aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones.
Voor de toepassing van dit artikel op terreinen zonder kadastraal nummer geldt de totale oppervlakte van de hele werf van het te vergunnen werk.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen wordt van die verplichting vrijgesteld:

1° indien de aanvraag volledig betrekking heeft op een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, zoals vastgesteld door de Vlaamse Regering;
2° indien de aanvraag betrekking heeft op werkzaamheden aan bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden binnen een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, waarbij de oppervlakte van de ingreep in de bodem buiten het gabarit van de bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden minder dan 100 m² beslaat;
3° indien de aanvraag betrekking heeft op werkzaamheden aan bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden buiten een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones en buiten een voorlopig of definitief beschermde archeologische site, waarbij de oppervlakte van de ingreep in de bodem buiten het gabarit van de bestaande lijninfrastructuur en haar aanhorigheden minder dan 1000 m² beslaat, wanneer de lijninfrastructuur waarvoor de omgevingsvergunning wordt aangevraagd meer dan 1000 meter bedraagt;
4° indien de aanvrager een natuurlijke persoon of privaatrechtelijke rechtspersoon is, de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem minder dan 5000 m² beslaat, en de betrokken percelen volledig gelegen zijn buiten woongebied of recreatiegebied en buiten archeologische zones opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones en buiten beschermde archeologische sites;
5° indien de handelingen louter betrekking hebben op verbouwingswerken of vernieuwbouw, zonder bijkomende ingreep in de bodem;
6° indien de handelingen louter betrekking hebben op de regularisatie van vergunningsplichtige projecten, overeenkomstig artikel 81 van het decreet van 25 april 2014 betreffende de omgevingsvergunning en alle ingrepen in de bodem al zijn uitgevoerd;
7° indien de stedenbouwkundige aanvraag kadert in verbeterd bodembeheer en uitsluitend betrekking heeft op een reliëfwijziging in agrarisch gebied, niet gelegen in een archeologische zone zoals opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones of een voorlopig of definitief beschermde archeologische site, als gevolg van een afgraving van teelaarde tot 40 cm en de latere toevoeging met dezelfde teelaarde.

De Vlaamse Regering kan de nadere regels voor deze vrijstellingen bepalen.

De aanvrager van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen kan een al bekrachtigde archeologienota indienen als de aanvraag betrekking heeft op hetzelfde perceel of dezelfde percelen en als de ingreep in de bodem van de te vergunnen werken overeenkomt met de ingreep in de bodem van de werkzaamheden die in de bekrachtigde archeologienota zijn omschreven.

Als er in de archeologienota een archeologische opgraving werd opgelegd, moet deze zijn uitgevoerd en moet daarover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd. In het geval dat er gebruik is gemaakt van onderafdeling 7 van deze afdeling, moet de bekrachtigde nota zijn uitgevoerd. Als er in de nota een archeologische opgraving wordt opgelegd, moet daarover een archeologierapport aan het agentschap zijn bezorgd.

De archeologienota werd vervaardigd naar aanleiding van een aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning. De verplichting tot de opmaak van een archeologienota wordt gekoppeld aan oppervlaktecriteria. Vanwege de ligging van het plangebied geheel in een nog niet vastgestelde zone, binnen een woongebied en het gegeven dat de opdrachtgever niet publieksrechtelijk is, geldt een verplichting voor het opstellen van een archeologienota bij bodemingrepen groter dan of gelijk aan 1000 m^2, waarbij het perceeloppervlak groter of gelijk is aan 3000 m^2.

Aangezien de geplande ingrepen in het te ontwikkelen gebied in totaal een oppervlakte van 6005 m^2 beslaan (binnen een totaal perceelsoppervlak van circa 6005 m^2) en daarmee de maximale onderzoeksgrenzen worden overschreden, dient de initiatiefnemer een bekrachtigde archeologienota te laten opmaken.[3]

Het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied dient te gebeuren op grond van de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetector (versie 2.0). Het doel van de Code is om als een minimale standaard te dienen voor de kwaliteit van archeologisch onderzoek en het gebruik van metaaldetectoren in Vlaanderen.[4]

De eventuele vondsten en bijhorende documentatie die tijdens het archeologisch onderzoek worden verzameld, zullen voorlopig worden bewaard bij Vlaams Erfgoed Centrum bvba. Na afronding van het totale onderzoek zullen de vondsten en data worden overgedragen.

[3] https://geo.onroerenderfgoed.be
[4] Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016

1.1.6 Doelstelling en vraagstelling

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:
- *Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?*
- *Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?*
- *Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?*

Het bureauonderzoek vormt binnen de archeologienota de eerste stap in het vaststellen van de archeologische waarde van het gebied. Het doel van het bureauonderzoek is het aan de hand van schriftelijke bronnen verwerven van informatie over bekende en/of verwachte archeologische waarden in het plangebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting. Daarbij worden onder andere de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), relevante historische kaarten en informatiebronnen omtrent de ondergrond gebruikt.

De beschrijving van de historische, archeologische en aardwetenschappelijke informatie is gebaseerd op het volgende bronmateriaal:

Aardkundige gegevens:
- Tertiaire kaart
- Quartairgeologische kaart 1:50.000
- Geomorfologische kaart
- Bodemkaart 1:50.000
- Bodemgebruikskaart
- Bodembedekkingskaart
- Erosiekaart
- Hoogteverloopkaarten
- Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen
- Profielbeschrijvingen opgesteld bij opmaak van de bodemkaart

Archeologische gegevens:
- Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

Historische gegevens:
- Kadasterplan
- Fricx kaarten uit 1712 (Niet geraadpleegd)
- Ferraris kaarten uit 1771-1778
- Atlas der buurtwegen 1840-1850
- Vandermaelenkaart 1846-1854
- Topografische Militaire Kaart 1850-1864 (Niet geraadpleegd)
- Topografische kaart
- Luchtfoto’s 1979-2017
- Orthofoto’s (Niet geraadpleegd)
- Archeologische luchtfoto’s (Niet geraadpleegd)

Externe partijen:

- Vlaamse Landmaatschappij (Niet geraadpleegd)
- Input Onroerend Erfgoed
- Regio-experts
- Literatuur
- Corine Landcover (Niet geraadpleegd)
- Gemeente
- Amateurarcheologen en heemkundekringen(Niet geraadpleegd)
- Nutsmaatschappijen (Niet geraadpleegd)
- Iconografische bronnen
- Toponymie
- Huidige gebruikers

De Fricx kaart is niet geraadpleegd omwille van onvoldoende relevantie voor het plangebied.
Daarnaast zijn de Ferraris kaart, de topografische militaire kaart en de archeologische luchtfoto's niet geraadpleegd omdat ze niet voorhanden zijn. Ook de Vlaamse Landmaatschappij, Corine Landcover, de gemeente, amateurarcheologen en heemkundekringen en nutsmaatschappijen zijn niet gecontacteerd omdat dit niet noodzakelijk was. Er werd voldoende informatie door de opdrachtgever (huidige gebruiker) aangeleverd.

1.2 Assessmentrapport

1.2.1 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksgebied kenmerkt zich aardwetenschappelijk als volgt:

Bron	Informatie
Tertiaire kaart[5]	Formatie van Mol, lid van Maatheide: wit grof kwartszand, zeer goed gesorteerd, dikwijls door humusinfiltratie zwartbruin verkleurd
Quartairgeologische kaart 1:50.000[6]	Profieltype 32: - ELPw-MPs: Eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en/of Saaliaan (Midden-Pleistoceen) En/of - HQ: Hellingsafzettingen van het Quartair - F(R)VPb: Fluviatiele afzettingen (Rijnsedimenten) van het Baveliaan (Post-Jaromillo, Vroeg-Pleistoceen)
Geomorfologie[7]	Kempisch Plateau, Kempen, Maasbekken, Dommel
Bodemkaart 1:50.000 [8]	De volgende bodem is gekarteerd in het plangebied: - OB: Bebouwde zone
Reeds verrichte boringen[9]	In het plangebied en in de nabije omgeving zijn nog geen boringen uitgevoerd geweest.
Hoogtekaart[10]	Tussen 48 en 48,6 m +TAW
Bodemerosie[11]	Het plangebied is zeer weinig erosiegevoelig. Hierdoor zullen eventueel aanwezige archeologische waarden nauwelijks aangetast zijn door erosie.
Bodemgebruikskaart[12]	Het plangebied wordt volledig ingenomen door bebouwing.
Bodembedekkingskaart[13]	Het plangebied wordt ingenomen door bebouwing met bijhorende verhardingen, grasland en wat bomen.

Geomorfologisch behoort het plangebied tot de Kempen en wordt het terrein op het Kempisch Plateau gekarteerd. De hoogte hiervan bedraagt ca. 75 meter en daalt in noordelijke richting tot ca. 40 meter. Het plateau is niet vlak, maar vertoont erosie en accumulatiefenomenen onder de vorm van rivierinsnijdingen en duinophopingen.
Hydrografisch behoort het plangebied tot het Maasbekken. De voornaamste rivier die op het plateau stroomt is de Dommel die in noordelijke richting stroomt.[14]

[5] http://www.geopunt.be/Tertiair geologische kaart.
[6] http://www.geopunt.be/Quartairgeologische kaart.
[7] Gullentops, F., Paulissen, E. en N. Vandenberghe, 2006, p. 7.
[8] http://www.geopunt.be/Bodemkaart.
[9] http://www.geopunt.be/Boringenkaart.
[10] http://www.geopunt.be/kaart.
[11] http://www.geopunt.be/kaart.
[12] http://www.geopunt.be/kaart.
[13] http://www.geopunt.be/kaart.
[14] Gullentops, F., Paulissen, E. en N. Vandenberghe, 2006, p. 7.

De ondergrond van Lommel behoort tot het Kempens Bekken. Dit is het subsidentiegebied ten noorden van het Brabant Massief. De subsidentie leidde tweemaal tot de opstapeling van dikke sedimentseries. De eerste ontstond in het Midden-Devoon en liep door tot het einde van het Westfaliaan. Tijdens deze periode onderging het Kempens Bekken verticale bewegingen. Hierdoor bleef de streek van Lommel lange tijd als een continentblok boven de zeespiegel uitsteken of bevond het zich aan de rand van de zee. Tijdens de tweede subsidentie (Boven-Krijt) volgen voornamelijk mariene sedimentcycli elkaar op tot het einde van het Tertiair.

Dit resulteerde uiteindelijk tot de vorming van de Formatie van Mol en meer bepaald het Lid van Maatheide. Deze formatie bestaat uit grove, meestal opvallend witte zanden die bijna uitsluitend uit kwarts bestaan. Onderaan in deze formatie komt het Kwartszand van Mol-Donk voor, dat zeer goed gesorteerd is maar toch ook wisselingen in grofheid vertoont. Op dit pakket kan een dunne kleiige horizont en een sprietlaag aangetroffen worden die de Spriethorizont van De Maat wordt genoemd. Boven deze sprietlaag ligt een iets grover kwartszand, nog beter gesorteerd en met minder wisselingen in grofheid. Dit zand noemt men het Kwartszand van Maatheide. Aan de top van dit zand werd in de ontginning van Maatheide nog een lignietachtige veenlaag aangetroffen, namelijk de Lignietlaag van Russendorp. De dikte van deze formatie neemt toe in westelijke richting van ca. 10 meter tot ca. 100 meter.[15]

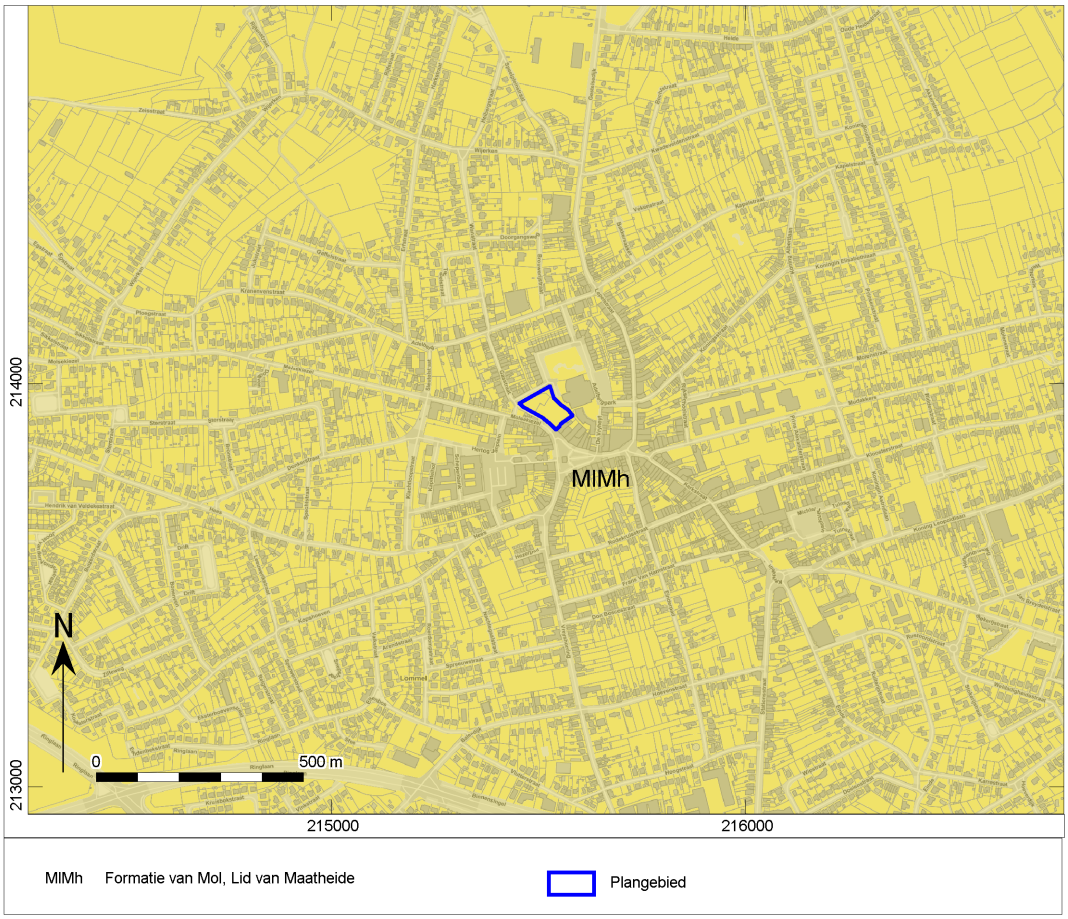

Afb. 17. Locatie van het plangebied op de Tertiair geologische kaart.

[15] De Geyter, G., 2001, p. 21.

Tijdens het Vroeg-Pleistoceen verdwijnt de mariene invloed uit het gebied en ontstaat er een zuid-noord gericht riviersysteem. Daardoor kan de Rijn tot in deze streek doordringen en verschillende sedimenten afzetten (o.a. Rijnzanden). Ook de Maas was in deze periode een zijrivier van de Rijn.
In de loop van het Midden-Pleistoceen ondergaat de streek verticale bewegingen en schuift de kustlijn op naar het westen. Daardoor verdwijnt de Rijn uit het gebied en hebben de insnijdende rivieren zich in oost-west richting verlegd. Ondertussen manifesteert het Kempisch Plateau zich. Dit plateau wordt bedekt met herwerkte Maas- en Rijnafzettingen die uit het Vroeg-Pleistoceen dateren. Door de voortdurende afwisseling van intense koude tijdens glacialen en gematigde omstandigheden tijdens interglacialen wisselen erosie en sedimentatie zich af, hoewel er voornamelijk erosie plaatsvindt. Daardoor worden er geulen gevormd die nadien opnieuw opgevuld worden, vindt er terrasvorming plaats en worden er planatievlakten gevormd en bedekt met een dunne laag sediment.
Door de voortdurende erosie zijn tijdens het Laat-Pleistoceen waarschijnlijk alleen maar sedimenten uit het Weichseliaan bewaard gebleven. Echter, van het laatste glaciaal zijn niet enkel riviersedimenten bewaard gebleven. Door de koude wordt ook zand en silt opgewaaid en tot in onze streken getransporteerd en afgezet. Wanneer het klimaat terug opwarmt, stijgt opnieuw de erosiecapaciteit van de rivieren die het landschap weer gaan insnijden. Op het einde van het Laat-Pleistoceen is er een korte terugkeer van de koude en droogte, genaamd de Jongste Dryas. Tijdens deze periode worden de eerder afgezette dekzanden opgestoven om duinzanden te vormen.
Tijdens het Holoceen is de definitieve opwarming van het klimaat een feit waardoor de rivieren minder insnijden in het landschap en de valleien gaan opvullen met materiaal. Hier en daar treedt ook verdere verstuiving op van eerder afgezette duinzanden.[16]

Deze afwisseling van koude en warmere perioden hebben geresulteerd in de vorming van profieltype 32 dat binnen het plangebied gekarteerd wordt. Dit profieltype bestaat onderaan uit fluviatiele afzettingen (Rijnsedimenten) van het Baveliaan (Post-Jaromillo, Vroeg-Pleistoceen) met daarop hellingsafzettingen van het Quartair en eolische sedimenten van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en/of het Saaliaan (Midden-Pleistoceen).

[16] Gullentops, F., Paulissen, E. en N. Vandenberghe, 2006, p. 22-24.

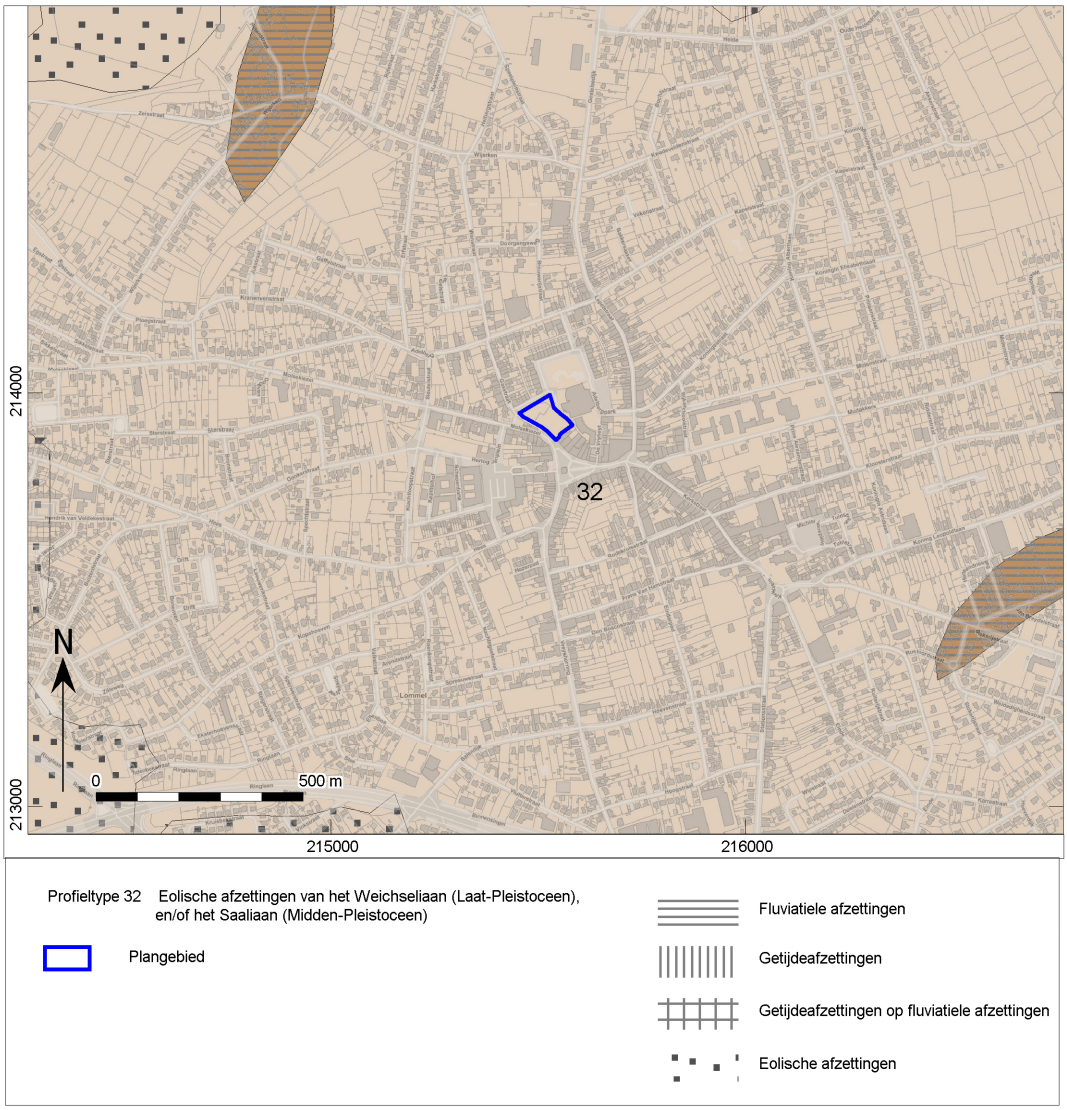

Afb. 18. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.

Op basis van de bodemkaart kan vastgesteld worden dat het plangebied zich in een bebouwde zones (OB) bevindt. De overige bodemtypes die zich rondom het plangebied bevinden betreffen matig natte tot zeer droge zandbodems met dikke antropogene humus A-horizont.

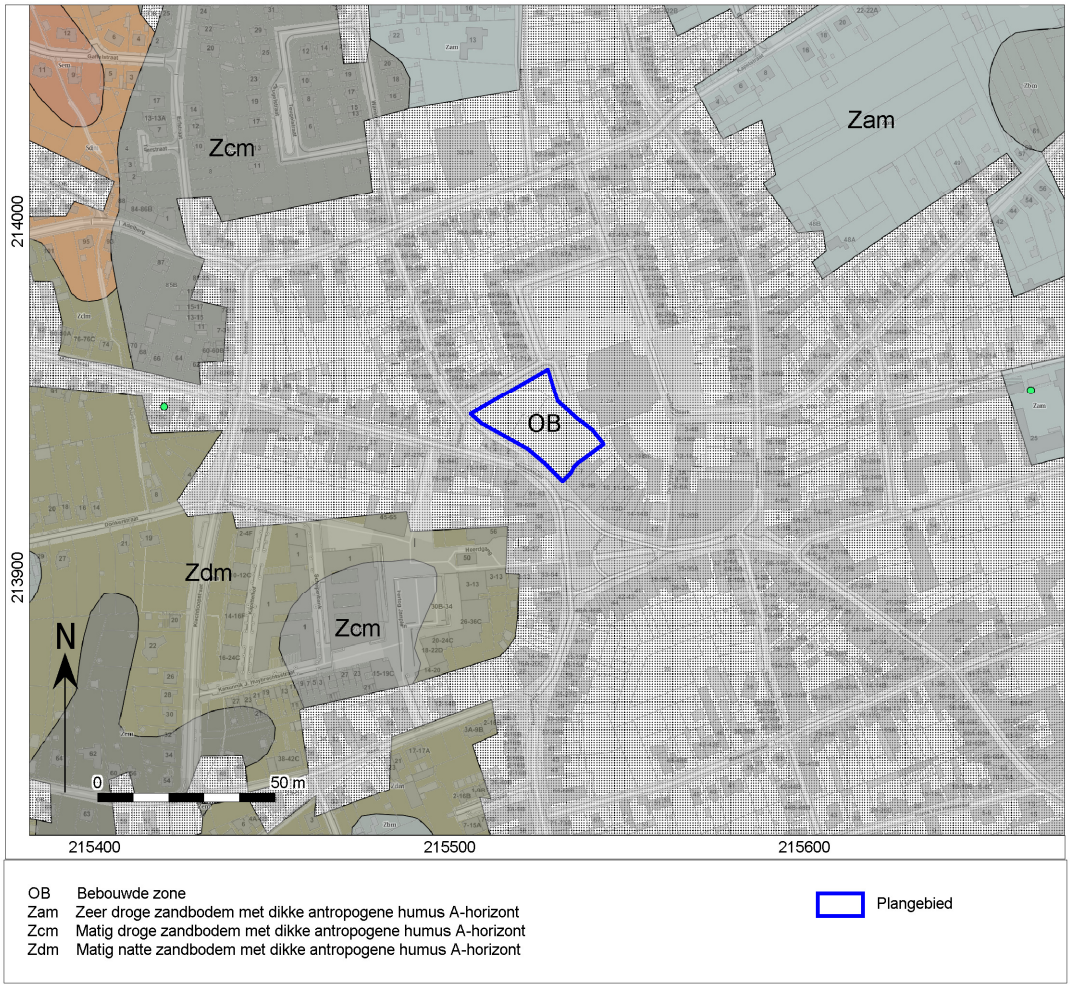

Afb. 19. Het plangebied op de bodemkaart.

Momenteel zijn er nog geen boringen uitgevoerd in en/of nabij het plangebied.

Het plangebied is gelegen op een uitloging van een hoger gelegen zone. Ten noorden van het plangebied situeert zich een laag gelegen gebied. Ten zuiden van het plangebied situeert zich een hoger gelegen gebied die uitlogingen kent naar het noorden toe.
Het plangebied situeert zich tussen 48 en 48,8 m +TAW.
In het plangebied zijn er reeds enkele bodemverstoringen zichtbaar. In het centrale en westelijke gedeelte van het plangebied lijken er afgravingen te hebben plaatsgevonden tot circa 80 cm –mv. Het overige gedeelte van het plangebied lijkt opgehoogd te zijn met circa 80 cm. Deze bevinden kunnen in verband gebracht worden met de sloopwerken en het nivelleren van het terrein, zoals eerder al vermeld werd.

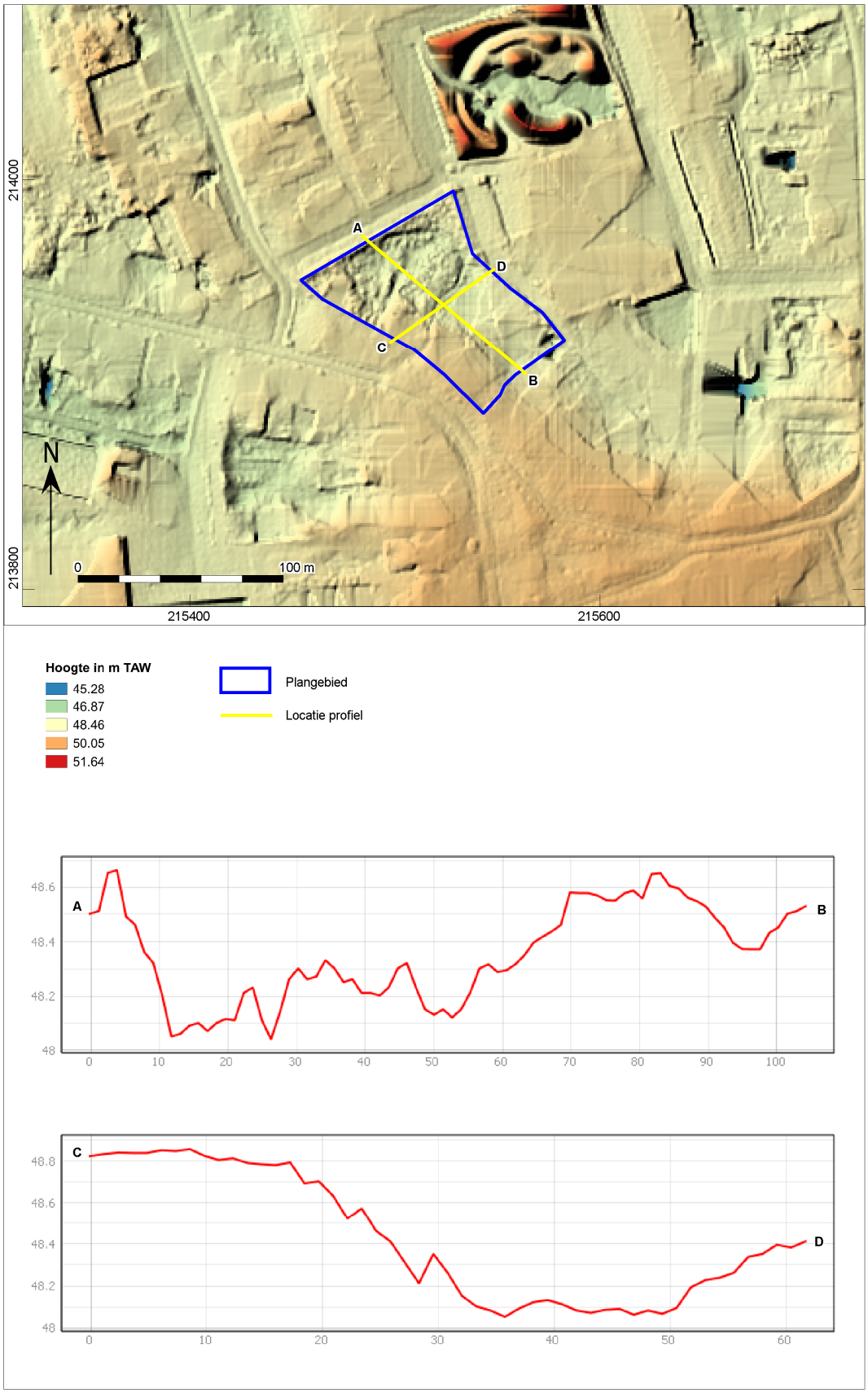

Afb. 20. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM), inclusief profiel hoogteverloop.

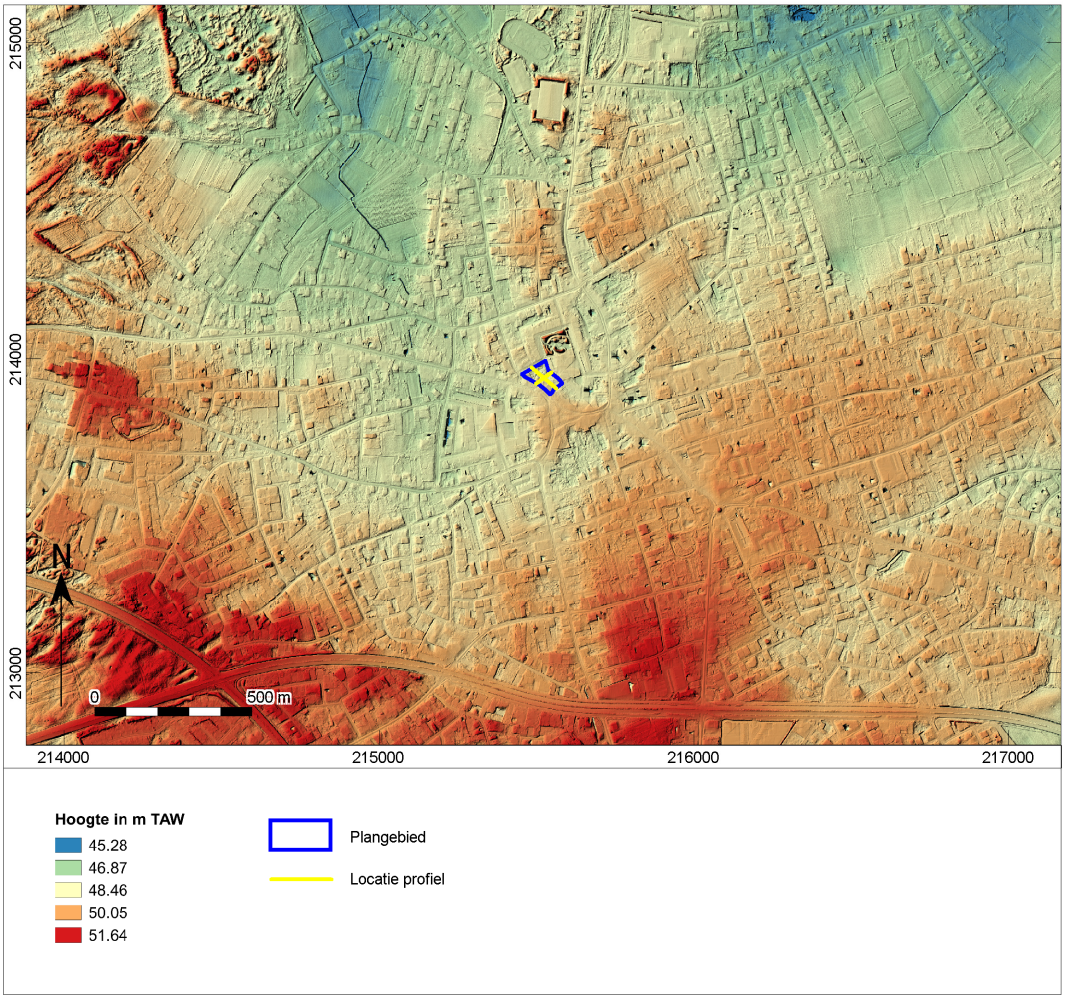

Afb. 21. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).

1.2.2 Beschrijving van bekende archeologische waarden

Voor het onderzoeksgebied zijn in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed de volgende archeologische waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld:

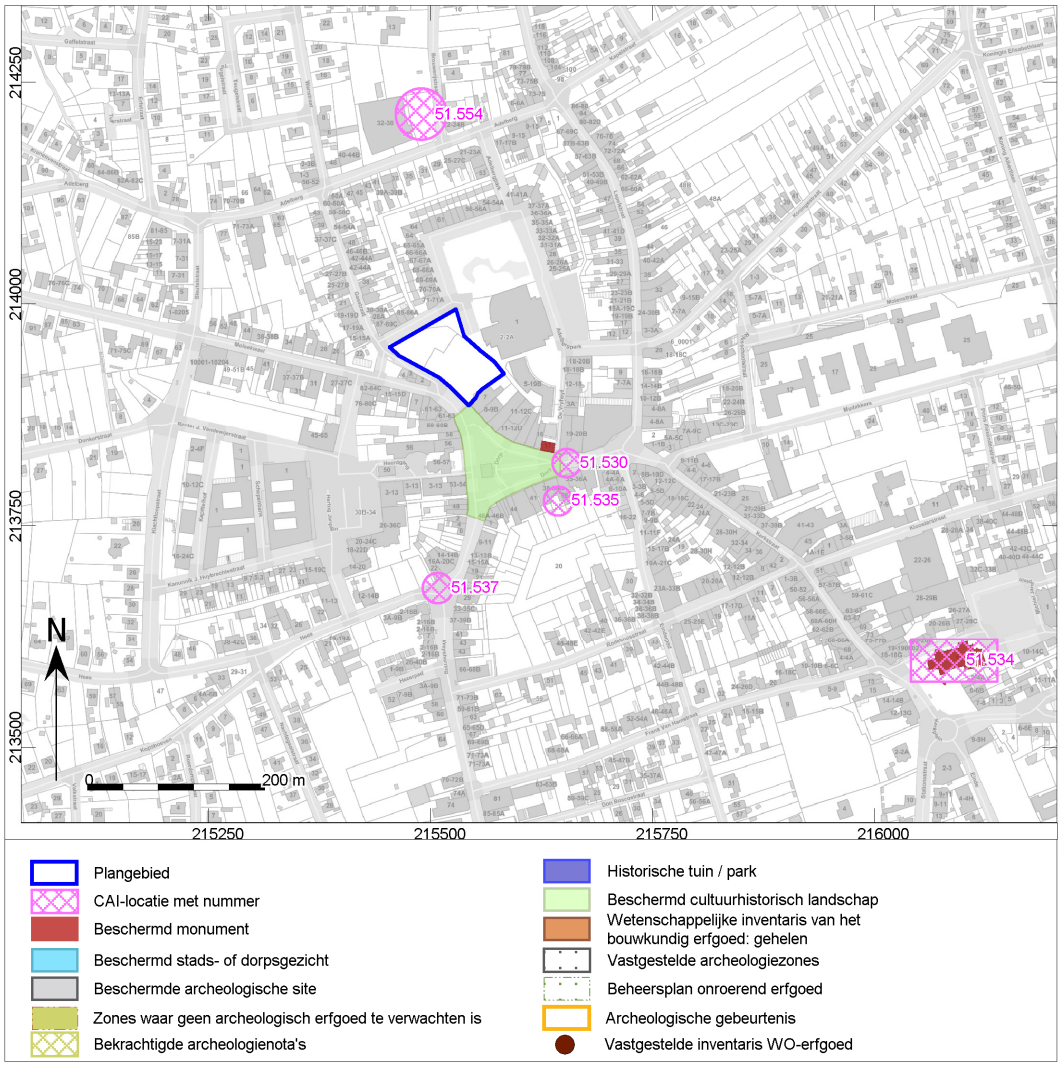

Afb. 22. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.

CAI nummer	Afstand t.o.v. plangebied	Datering	Omschrijving
51530	Ca. 120 m	Middeleeuwen	Molen uit de late middeleeuwen. Opgericht ca. 1450.
51534	Ca. 600 m	Middeleeuwen	Kerk uit de late middeleeuwen. Oudste vermelding gaat terug tot de jaren 1291, 1293 en 1309.
51535	Ca. 140 m	Nieuwe Tijd	Kapel uit de 17de eeuw. Zou ca. 1625 opgericht zijn.
51537	Ca. 200 m	Nieuwe Tijd	Pastorij uit de 17de eeuw. Eerste vermelding dateert van 1608.
51554	Ca. 210 m	Nieuwe Tijd	Kerk uit de 17de eeuw. Zogenaamde schuurkerk.

Het plangebied grenst in het zuidoosten aan tegen een beschermd cultuurhistorisch landschap, met name het Marktplein van Lommel (zie afb. 20).[17]

In de omgeving van het onderzoeksgebied zijn op basis van de CAI enkele meldingen bekend. Deze omvatten allen bouwkundige erfgoedrelicten uit de middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Verder zijn er geen meldingen in de nabije omgeving bekend van archeologisch onderzoek waarbij sporen aan het licht kwamen uit eerdere perioden. Dit wil niet zeggen dat er geen menselijke aanwezigheid was voor de middeleeuwen. Er zijn immers meldingen in de stad bekend waarbij materiaal en sporen uit de Steentijd en de Metaaltijden werden aangetroffen.[18] Het feit dat er tot op heden nog maar weinig tot geen archeologisch onderzoek werd uitgevoerd in de nabije omgeving van het plangebied geeft een onvolledig beeld van de geschiedenis van de streek. Onderzoek binnen dit plangebied heeft bijgevolg een groot potentieel tot kennisvermeerdering.

1.2.3 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en bouwhistorische waarden

Historische situatie

De stad Lommel is gelegen in de provincie Limburg ten noorden van Hasselt in de nabijheid van de grens met Nederland. De naam Lommel werd voor het eerst vermeld in 990 als *'Loemele'*. Het tweede deel van de naam 'lo' dat tot 'le' evolueerde, zou wijzen op een bos op hoge zandgrond. Het eerste deel van de naam kan als een waternaam worden beschouwd. 'Loem' is in verband te brengen met het Oudengelse 'lum(m)' wat ven of moeras betekent. De volledige naam betekent dan een hoger gelegen loof- of kreupelbos bij een moeras of ven.

Ca. 1000 behoorde Lommel tot het grensgebied van het Markgraafschap Antwerpen en bestond het toen uit verschillende gehuchten. Deze gehuchten waren gelegen op het kruispunt waar de karwegen van Breda naar Maastricht en van Luik naar 's Hertogenbosch samenkwamen. De parochie Sint-Pietersbanden ontstond ook in deze periode, vermoedelijk in de 10de of 11de eeuw. Ze besloeg tot ca. 1850 het volledige Lommelse grondgebied en werd door twee tot drie geestelijken bediend.
Vermoedelijk werd Lommel in de 12de eeuw een hertogsdorp zonder plaatselijke heer, maar direct afhankelijk van de hertogen van Brabant. Vanaf 1291 beschikte de stad ook over een hertogelijke schepenbank. In 1648, met het Verdrag van Munster, kwam Lommel met Noord-Brabant onder het bestuur van de Noordelijke Nederlanden. Lommel werd een Staats dorp en behoorde tot één van de vier kwartieren van de Meierij van 's Hertogenbosch, namelijk het kwartier Kempenland.

[17] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/2532.
[18] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/120170.

De vrijheid Lommel kreeg in 1322 van hertog Jan III van Brabant de toelating om vestingwerken aan te leggen en voorrecht van versterkte stad te genieten. Er werden wallen opgeworpen, muren opgetrokken en drie monumentale poorten gebouwd. Waarschijnlijk mocht men ook reeds sinds 1381 drie vrije jaarmarkten en een weekmarkt houden.
In de 14de en 15de eeuw kreeg Lommel ook bepaalde vrijheidsrechten. Ca. 1500 kwam in Lommel immers een bloeiende internationale leurhandel tot ontwikkeling, de teutenhandel. Verder bestonden er ook drie schuttersgilden die allen waarschijnlijk reeds voor 1600 waren opgericht. Vanaf de stichting van de parohiekerk tot 1560 behoorde Lommel tot het bisdom Luik, het aartsdiakenaat Kempenland en het dekenaat Hilvarenbeek. Sinds 1968 vormt ze echter een apart dekenaat. Het patronaatrecht en de tienden van de Sint-Pietersparochie waren in het bezit van het kapittel van Hilvarenbeek.
Het dorp werd als grensgebied herhaaldelijk platgebrand vanaf de 13de eeuw tot in de 17de eeuw. Vaak waren er ook grote betwistingen met naburige gemeenten om het bezit van heidegronden. Verder had Lommel ook veel te verduren van militaire opeisingen en inkwartieringen. Tot overmaat van ramp woedde er in Lommel sinds 1575 enkele jaren een pestepidemie en kort daarop een buikloop ziekte.

Het ancien régime eindigde in Lommel pas in 1807, wanneer de stad in ruil voor het deels aan de Noordelijke Nederlanden afgestane Luyksgestel bij de zuidelijke departementen werd gevoegd. Deze ruil dwarsboomde de plannen van de Fransen om een Schelde-Maas-Rijnverbinding, oftewel het 'Grand Canal du Nord' aan te leggen. Hierdoor leed de stad meermaals onder Franse militaire plundertochten. Op 24 januari 1815 werd Lommel dan uiteindelijk terug herenigd met de Verenigde Nederlanden en bij de provincie Noord-Brabant gevoegd. Nadien resulteerde de onafhankelijkheidsstrijd in de jaren 1830 in zware opeisingen en inkwartieringen. Vanaf 1839 zou de stad definitief deel uitmaken van Belgisch Limburg.[19]

Bouwhistorische schets

Op ca. 10 meter van het plangebied bevindt zich Café De Kroon. Het is gevestigd in een hoekhuis met dubbelhuisopstand en één bouwlaag onder een geknikt zadeldak met schuine nok. Het dateert van ca. 1900.[20]

Afb. 23. Café De Kroon ter hoogte van Molsekiezel 2 te Lommel.

[19] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120170.

[20] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/80184.

Aangrenzend in het zuidenoosten van het plangebied bevindt zich het marktplein van Lommel. Het is omzoomd door 67 gekandelaarde linden en gevormd door het samenkomen van verschillende wegen. Het driehoekige dorpsplein wordt ook wel eens Marktveld genoemd, daar Jan IV, hertog van Brabant, Lommel in 1422 de toelating gaf een wekelijkse markt op maandag en voort drie vrije jaarmarkten te houden. Deze plaats vervulde aanvankelijk de functie van inperkplaats voor het vee. Wanneer Lommel zijn marktprivileges verwierf, ging deze functie geleidelijk verloren om plaats te maken voor de marktkramers en het transitverkeer. In de 17de en 18de eeuw waren er dan ook hoofdzakelijk handels- en ambachtshuizen. Verder bevindt zich hier ook het vrijstaand neoclassicistisch raadhuis.[21]

Afb. 24. Het marktplein van Lommel.

Verder zijn de gebouwen in het plangebied reeds gesloopt. Via de erfgoedconsulent van Lommel, Ferdi Geerts is een bijdrage van Roger Knaepen in de publicatie “Door het zand getekend” verkregen. Hierin staat de bewoningsgeschiedenis van de woningen. Afgeleid uit de historische kaarten zouden deze mogelijk betrekking hebben op de woonnummers 16, 17 en 18. (Afb. 25)

Nummer 16 heeft betrekking op “De Rode Leeuw” als afspanning naast het binnenvoetpad. Deze afspanning zou er reeds zijn tijdens 1577. Volgens het verhaal zou in deze herberg een paard met 4 egelsvoeten zijn gestolen door vrijbuiters omdat het paard aan iemand anders behoorde. Vóór 1686 behoorde de woning toe aan iemand anders. Het zou toen de functie hebben gehad van huis, bakhuis, aangelag. In 1721 werd het huis opgedeeld in twee delen. Een groot huis door het binnenpad gescheiden door van een klein huis. In de jaren daarop werden de twee delen verkocht en verhuurd aan en door verschillende mensen al dan niet tesamen. In de 20ste eeuw had de woning de functie van een textielwinkel en later als auto-onderdelen winkel. Later zal het grote huis worden gesloopt en het kleine huis werd mee deels verwerkt in de gevel van de (voormalige) winkel Vanduffel.[22]

Woningnummer 17 is meer dan 50 jaar lang bewoond geweest door teutenfamilies vanaf 1693. Deze zijn Brabantse handelaars die zichzelf aankondigden met luid getoeter.[23] In 1842 werd het huis verkocht aan een bakker. Thans valt de woning op het oude kadaster samen met de winkel Vanduffel en een deel van de winkel Bouly.[24]

[21] https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/131039.
[22] Knaepen, R. 1990., 367-370.
[23] https://www.digibron.nl/search/detail/012de3adfd68f26cdecccd09/teut-deed-meer-dan-treuzelen.
[24] Knaepen, R. 1990, 370-371.

Tot slot heeft woningnummer 18 betrekking op de vest. In 1699 was het een dries- en akkerperceel[25]. Het grondstuk was laag gelegen en sloot westwaarts aan de overzijde van de straat aan bij andere vochtige weilanden. Hoogstwaarschijnlijk stroomde hier in vroegere tijden een fijne waterader vanuit het Marktplein naar de Klagloop. Daarna wordt het huis met schuur en aangelag ook verschillende malen verkocht.[26]

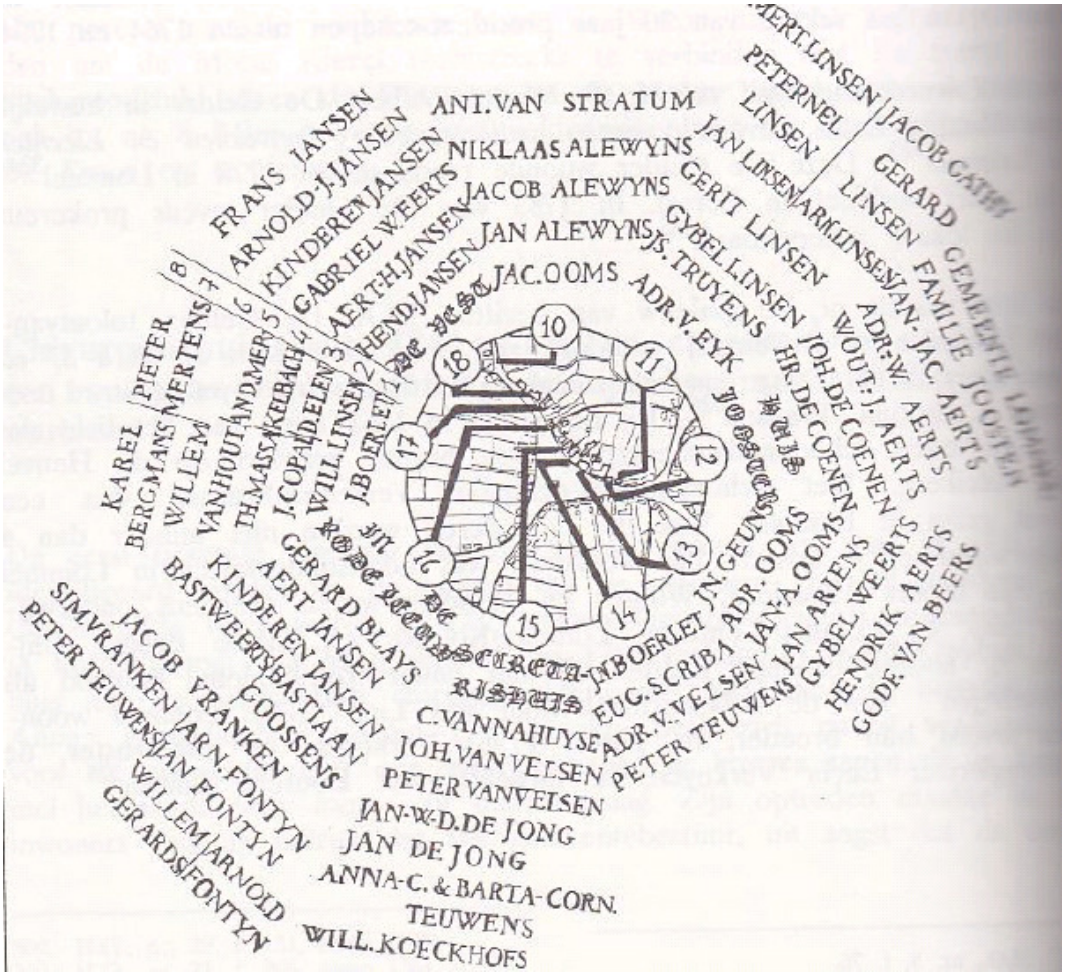

Afb. 25. Voorbeeld van de mogelijke woonnummers.

[25] Een driesperceel is aan de rand van een dorp gelegen open ruimte, die gemeenschappelijk was van de dorpsbewoners. → https://www.leestekensvanhetlandschap.nl/dries.

[26] Knaepen, R. 1990, 371-372.

Historische kaarten

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Jaartal	Historische situatie
Degault kaart[27]	1773	Het plangebied op Degault kaart (1786) geeft weer dat in het plangebied enkele gebouwen aanwezig zijn en dit aan de Gasstraat. Achter deze gebouwen bevinden zich de tuinen. Het plangebied ligt hierbij bijna midden in de dorpskern van 'Loemel' (=Lommel).
Primitief Kadaster[28]	Ca. 1843	Het plangebied op het Primitief Kadaster is opnieuw deels bebouwd aan de straatzijde. Het overige gedeelte van het plangebied is onbebouwd. Het plangebied situeert zich op de grens tussen Adelberg en "Lommel het Dorp". (Afb. 27)
Atlas der buurtwegen[29]	Ca. 1840-1850	Hierop valt af te lezen dat het plangebied op dat moment nog steeds deels bebouwd is door woningen die aan de straat grenzen. Het achterliggende gedeelte is waarschijnlijk in gebruik als tuin. Het is ook in de nabijheid van het dorpsplein gelegen waarrond zich de meeste bebouwing situeert. Verder zijn ook de verschillende kleine gehuchten van Lommel op deze kaart gekarteerd. De omgeving is nog erg landelijk en bestaat voornamelijk uit akkerlanden en weilanden.
Vandermaelen kaarten[30]	1846-1854	Op deze kaart is te zien dat het plangebied nog steeds bebouwd is en ook rondom het plangebied is de situatie nauwelijks veranderd ten opzichte van de Atlas der Buurtwegen.
Topografische kaart[31]	1873	Gelijkaardig aan bovenstaande historische kaarten.
Topografische kaart[32]	1904	Idem.
Topografische kaart[33]	1939	Idem.
Topografische kaart[34]	1969	De bebouwing in het plangebied is toegenomen. Het plangebied ligt hierbij op de overgang tussen 48 en 49 m +TAW wat overeenkomt met het DTM.
Luchtfoto[35]	1971	Op de luchtfoto van 1971 is te zien dat het plangebied nog steeds bebouwd is door enkele woningen met een achterliggende tuin. Ook in de rest van de stad is de bebouwing sterk toegenomen ten opzichte van weleer. Toch is de gemeente nog vrij landelijk.
Luchtfoto[36]	1979-1990	Op de luchtfoto van 1979-1990 is te zien dat de situatie binnen het plangebied hetzelfde is gebleven. Ook in de rest van de stad is de bebouwing vrij stabiel gebleven en zijn er geen duidelijke veranderingen waarneembaar.

[27] Ontvangen via conservator/archeoloog van Erfgoed Lommel vzw Ferdi Geerts.

[28] Idem.

[29] http://www.geopunt.be/Atlas der Buurtwegen 1840-1850.

[30] http://www.geopunt.be/Vandermaelen 1846-1854.

[31] https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/.

[32] https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/.

[33] https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/.

[34] https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/.

[35] http://www.geopunt.be/Luchtfoto 1971.

[36] http://www.geopunt.be/Luchtfoto 1979-1990.

Bron	Jaartal	Historische situatie
Luchtfoto[37]	2013-2015	Op de luchtfoto van 2013-2015 is te zien dat de situatie binnen het plangebied nog steeds onveranderd is. De bebouwing lijkt in de rest van de stad ondertussen opnieuw wat te zijn toegenomen. Verder zijn er geen grote veranderingen waarneembaar.
Luchtfoto[38]	2017	De bebouwing is reeds gesloopt. Het plangebied is in gebruik als deels braakliggend terrein en parkeerterrein.

Het plangebied op Degault kaart (1786) geeft weer dat in het plangebied enkele gebouwen aanwezig zijn en dit aan de Gasstraat. Achter deze gebouwen bevinden zich de tuinen. Het plangebied ligt hierbij bijna midden in de dorpskern van 'Loemel' (=Lommel).

Afb. 26. Het plangebied op de Degaultkaart.

Het plangebied op het Primitief Kadaster is opnieuw deels bebouwd aan de straatzijde. Het overige gedeelte van het plangebied is onbebouwd. Het plangebied situeert zich op de grens tussen Adelberg en "Lommel het Dorp". (Afb. 27)

[37] http://www.geopunt.be/Luchtfoto 2013-2015.

[38] http://www.geopunt.be/Luchtfoto 2017.

Afb. 27. Het Primitief Kadaster van Lommel-Centrum.

Het primitief kadaster toont aan dat het plangebied voornamelijk in het oostelijke gedeelte bebouwd is. De bebouwing bestaat uit drie gebouwen, twee brede evenwijdig met de straat en één langgerekt gebouw haaks op de straat. Het overige gedeelte van het plangebied is onbebouwd en bestaat uit tuinzone. De bebouwing is gelegen aan de straatzijde. Het meest oostelijke gebouw bevat ook een bijgebouw.

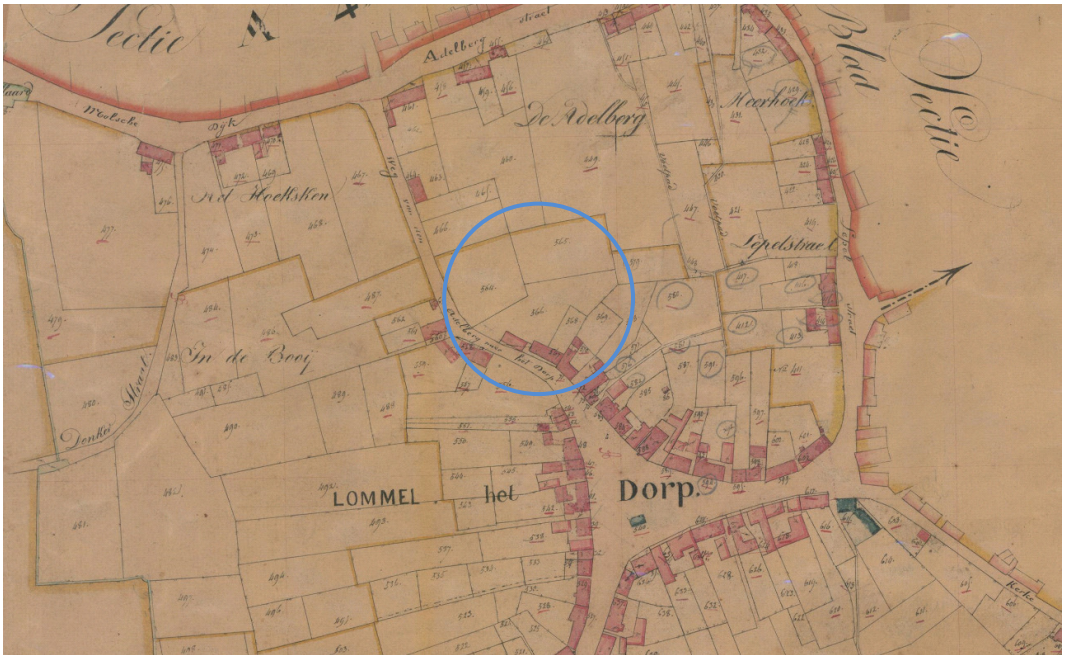

Afb. 28. Het plangebied ingezoomd op het Primitief Kadaster van Lommel-Centrum.

Circa 1840 werd de Atlas der Buurtwegen uitgegeven. Dit is een verzameling van boeken met overzichts- en detailplannen. Hierop valt af te lezen dat het plangebied op dat moment nog steeds deels bebouwd is door woningen die aan de straat grenzen. Het achterliggende gedeelte is waarschijnlijk in gebruik als tuin. Het is ook in de nabijheid van het dorpsplein gelegen waarrond zich de meeste bebouwing situeert. Verder zijn ook de verschillende kleine gehuchten van Lommel op deze kaart gekarteerd. De omgeving is nog erg landelijk en bestaat voornamelijk uit akkerlanden en weilanden.

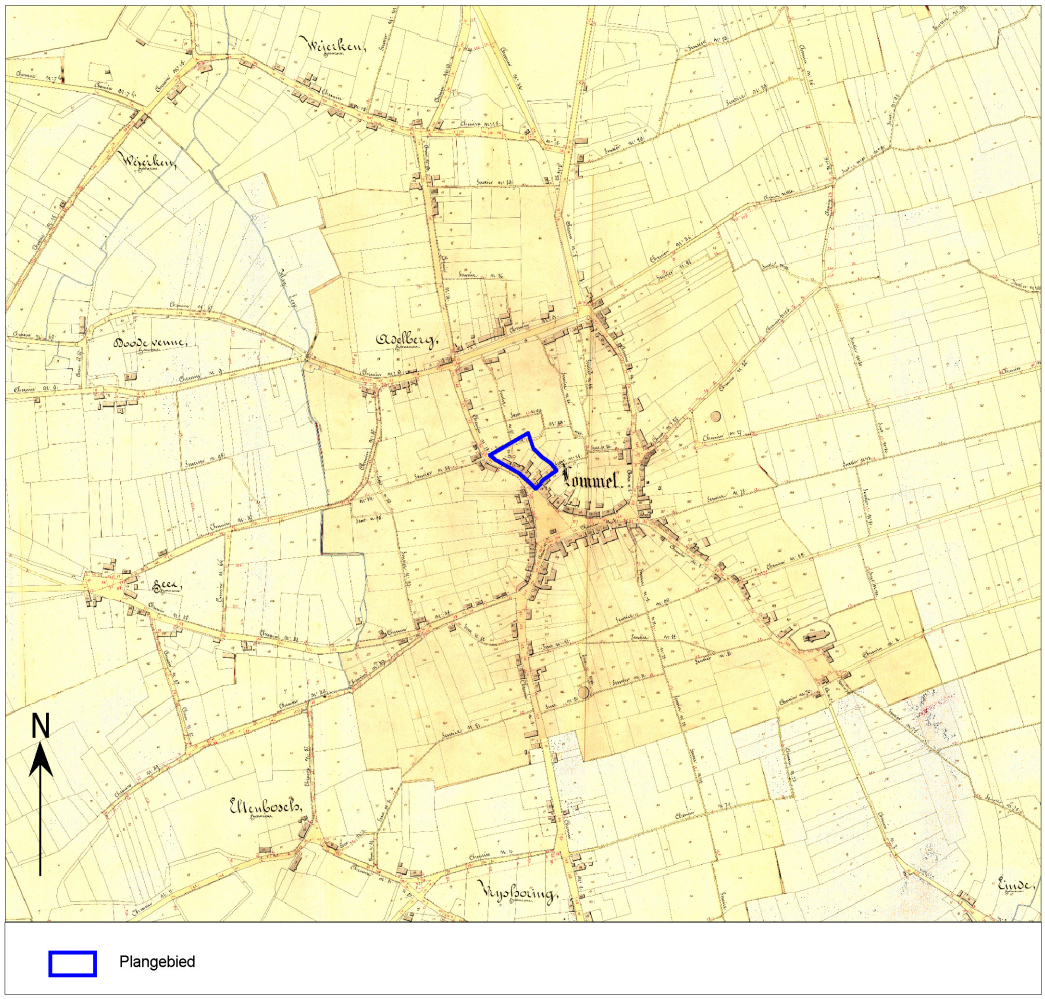

Afb. 29. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.

De ingezoomde kaart van de Atlas der Buurtwegen toont duidelijk de bebouwing binnen het plangebied. Deze bestaat uit twee langwerpige gebouwen evenwijdig met de straat en twee gebouwen haaks op de straat. De gebouwen haaks op de straat zijn gelegen in het oostelijke gedeelte van het plangebied. Het meest oostelijke gebouw bevat eveneens twee bijgebouwen. Het bijgebouw van het andere haaks georiënteerde gebouw is aan het gebouw vastgemaakt, mogelijk betreft het hier een (latere?) aanbouw. Het noordelijke gedeelte van het plangebied is voornamelijk in gebruik als tuinzone.
Verder kunnen er twee wegen binnen het plangebied gesitueerd worden. één van deze wegen maakt een scheiding tussen de twee westelijke gebouwen. De percelen in het oostelijke gedeelte zijn eerder smal en langgerekt terwijl de percelen in het westelijke gedeelte eerder driehoekig zijn en omgeven worden door wegen. Het lijkt hier om een oudere percelering te gaan, aangezien meerdere gebouwen zich over twee of meerdere percelen uitstrekken.

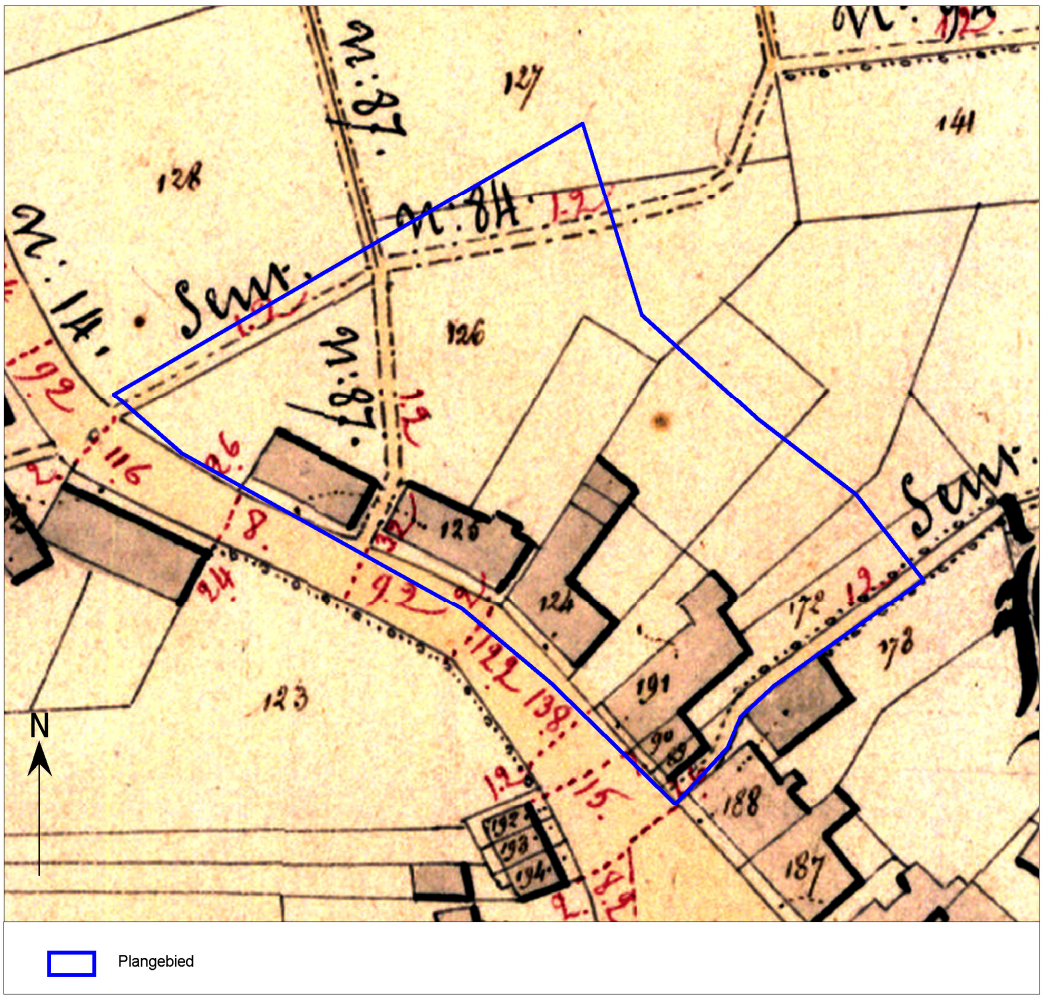

Afb. 30. Het plangebied ingezoomd op de Atlas der Buurtwegen.

Een zestal jaar later zijn de Vandermaelenkaarten samengesteld. Dit is een verzameling historische kaarten gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Zijn "*Carte topographique de la Belgique*" is gemaakt tussen 1846 en 1854 op 250 folio's op schaal 1: 20.000. Op deze kaart is te zien dat het plangebied nog steeds bebouwd is en ook rondom het plangebied is de situatie nauwelijks veranderd ten opzichte van de Atlas der Buurtwegen. Deze kaart is eerder schetsmatig waardoor er weinig extra informatie verkregen kan worden met betrekking tot de bebouwing binnen het plangebied.

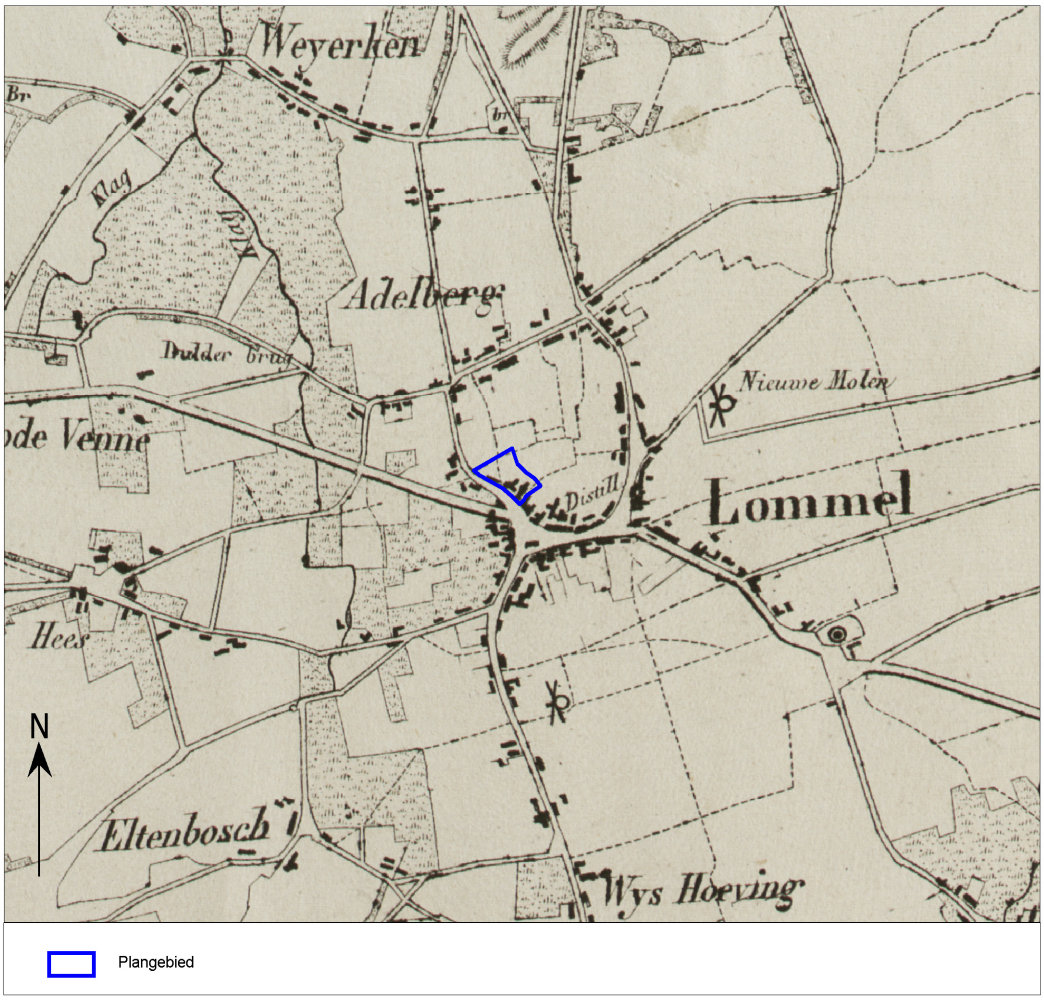

Afb. 31. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.

Het plangebied op de topografische kaarten van 1873, 1939 en 1969 is nog steeds gelijkaardig als bovenstaande historische kaarten. Het plangebied ligt hierbij op de overgang tussen 48 en 49 m +TAW wat overeenkomt met het DTM.

De topografische kaart van 1873 is minder gedetailleerd dan bovenstaande Atlas der Buurtwegen. Wat opvalt is dat op deze kaart het meest oostelijk gelegen gebouw verdwenen is. Dit kan mogelijk samenhangen met het detailniveau van de kaart. Op deze kaart kunnen dus drie gebouwen gesitueerd worden die elke evenwijdig lopen met de weg. Het noordelijke gedeelte van het plangebied is onbebouwd en nog steeds in gebruik als tuinzone. Er zijn hier geen bijgebouwen te zien.

De topografische kaart van 1904 toont eveneens weinig detail. Op deze manier is het moeilijker om op perceelsniveau conclusies te trekken. Ook hier kunnen er drie gebouwen gesitueerd worden evenwijdig met de bestaande weg. Over de grote van de gebouwen kan echter weinig specifieke informatie gegeven worden omwille van het detailniveau van deze kaart.

De topografische kaart van 1939 toont mogelijk een toename van de bebouwing. Ook hier is het detailniveau niet ideaal om bepaalde conclusies van te trekken. De toename in bebouwing lijkt voornamelijk op het oostelijke gedeelte van het plangebied en bestaande uit bijgebouwen. Het westelijke gedeelte blijft minder bebouwd en voornamelijk in gebruik als tuinzone.

De topografische kaart van 1969 biedt een duidelijker beeld. Hier is te zien dat er een toename is aan de bebouwing. Deze is nog voornamelijk gelegen aan de straatzijde en bestaat uit circa vier gebouwen. De achtererven worden eveneens meer bebouwd. Op deze kaart is er een groot bijgebouw te zien op het noordwestelijk gedeelte van het plangebied. Verder is het noordelijke gedeelte van het plangebied nog steeds in gebruik als tuinzone met in het westelijke gedeelte kleine bijgebouwen.

Afb. 32. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.

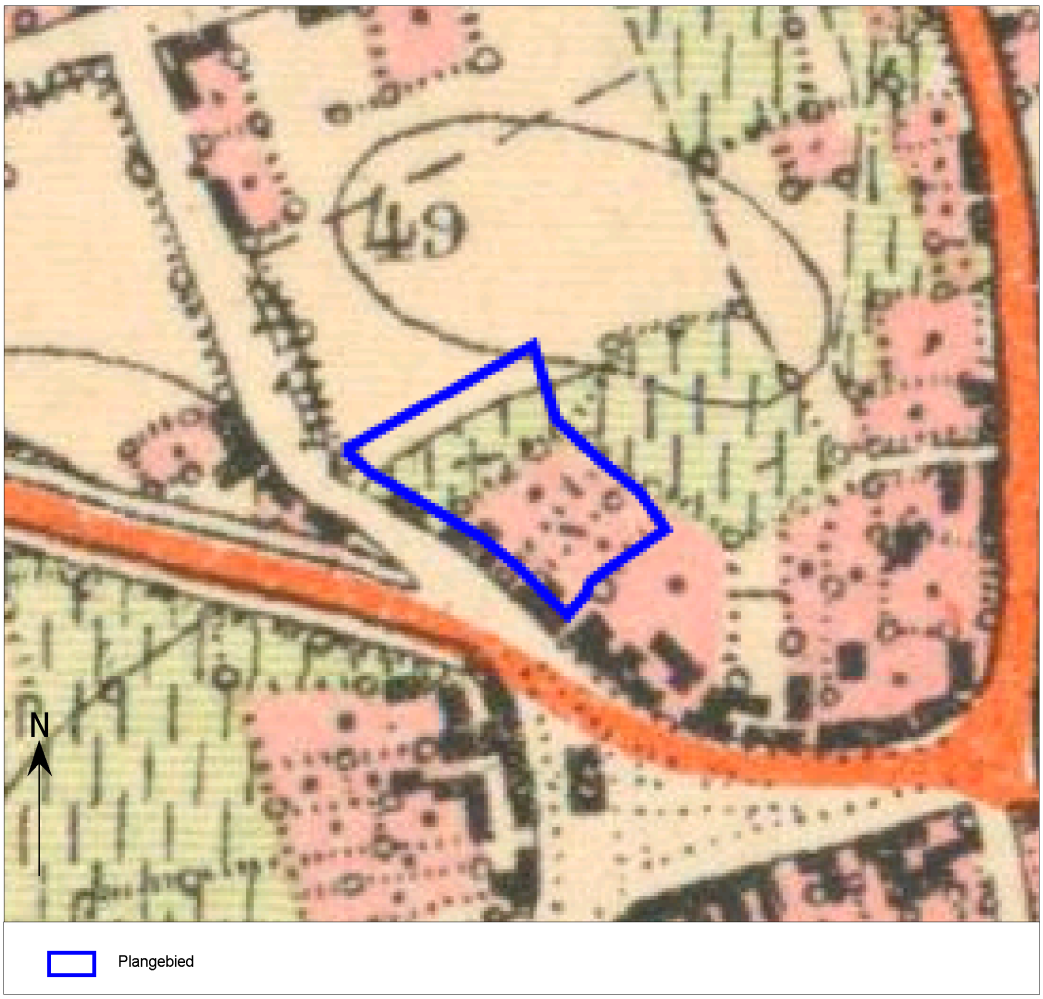

Afb. 33. Het plangebied op de topografische kaart uit 1904.

Afb. 34. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.

Afb. 35. Het plangebied op de topografische kaart uit 1969.

Op de luchtfoto van 1971 is te zien dat het plangebied nog steeds bebouwd is door enkele woningen met een achterliggende tuin. Op basis van deze luchtfoto kan gesteld worden dat in het westelijke gedeelte van het plangebied nog steeds langgerekte gebouwen evenwijdig met de straat te situeren zijn. Deze zijn gelijk aan de gebouwen die reeds zichtbaar waren op de Atlas der Buurtwegen. Mogelijk zijn deze dus ongewijzigd gebleven. Ook de percelen lijken gelijkaardig aan deze op de Atlas der Buurtwegen. Wel zijn er verschillende bijgebouwen in het noordelijke gedeelte te zien. Deze kunnen echter niet goed gedefinieerd worden op basis van deze luchtfoto. De gebouwen op het oostelijke gedeelte van het plangebied lijken eerder veranderd te zijn. Op deze luchtfoto zijn twee vierkante gebouwen te zien. Het achterliggende gedeelte is in gebruik als tuinzone. Enkel het meest oostelijke perceel bevat bijgebouwen.
Ook in de rest van de stad is de bebouwing sterk toegenomen ten opzichte van weleer. Toch is de gemeente nog vrij landelijk.

Afb. 36. Het plangebied op de luchtfoto uit 1971.

Op de luchtfoto van 1979-1990 is te zien dat de situatie binnen het plangebied licht gewijzigd is. De bebouwing in het westelijke gedeelte is gewijzigd. In plaats van een langgerekte gebouwen evenwijdig met de weg is op de luchtfoto van 1979-1990 een vierkant gebouw te zien. De overige percelen blijven onveranderd. Ook in de rest van de stad is de bebouwing vrij stabiel gebleven en zijn er geen grote veranderingen waarneembaar.

Afb. 37. Het plangebied op de luchtfoto uit 1979-1990.

Als de luchtfoto van 2013-2015 vergeleken wordt met de luchtfoto van 1971 is duidelijk te zien dat in het westelijke gedeelte van het plangebied weinig bebouwing gelegen is en de vroegere bebouwing bestaande uit langgerekte woningen, evenwijdig met de weg, verdwenen zijn of deels afgebroken. Momenteel staan er kleine vierkante huizen op dit gedeelte. Het noordelijke gedeelte is in gebruik als tuinzone met enkele structuren. In het oostelijke gedeelte is de bewoning gelijk gebleven aan deze van de andere luchtfoto's.

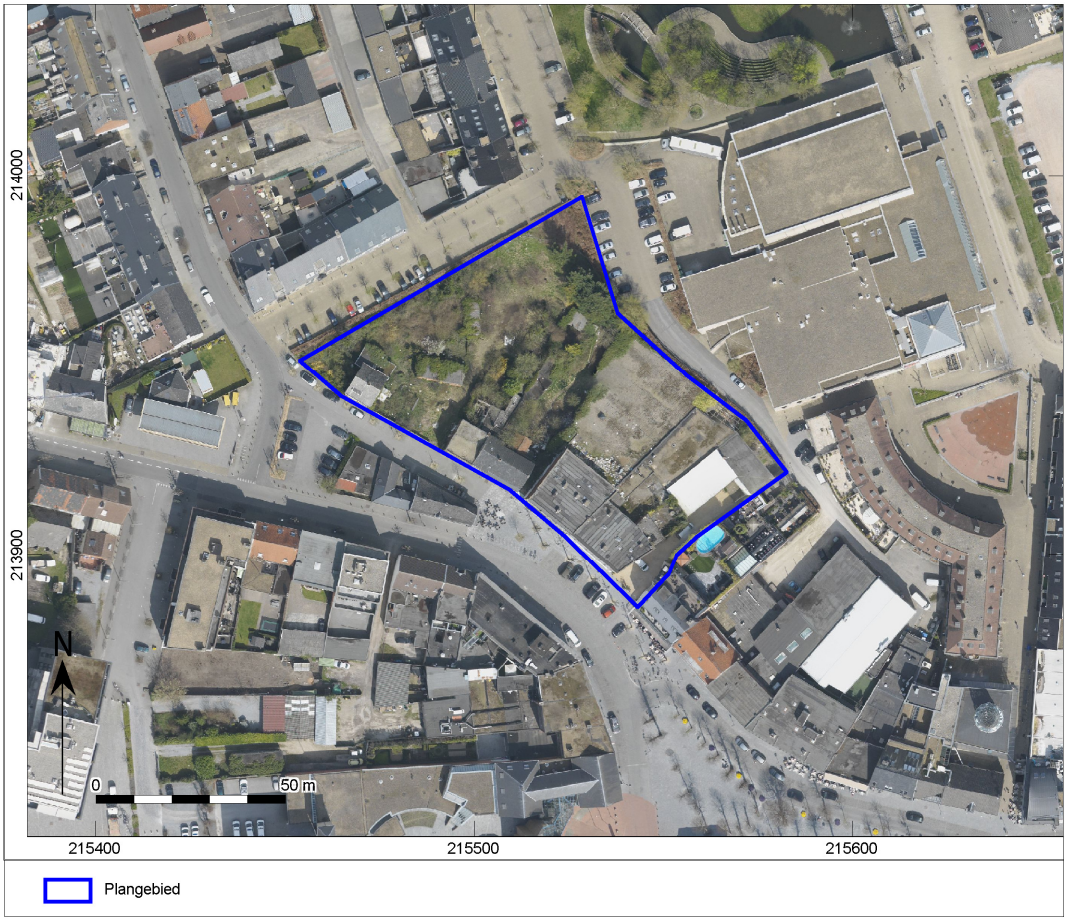

Afb. 38. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.

1.2.4 Synthese

Het plangebied is momenteel onbebouwd en gedeeltelijk in gebruik als grasland en parking. Er dient binnen het plangebied rekening gehouden te worden met enige mate aan verstoring door het vroegere en recente gebruik van het terrein. Op basis van de historische kaarten kan wel gezien worden dat er vanaf de 18de eeuw bebouwing gelegen was die zich concentreerde aan de Gasstraat. Uit de historische kaarten en luchtfoto's kan tevens afgeleid worden dat de oorspronkelijke 18^{e} – 19^{e}-eeuwse bebouwing in de loop der tijd (19^{e} – 20^{e} eeuw) gewijzigd zal zijn. Dit kan er toe bijgedragen hebben dat het bodemarchief en de vroegere bebouwing verstoord of verwijderd zullen zijn. In welke mate is echter niet te zeggen.
De gebouwen die op de kaarten en luchtfoto's te zien zijn, zijn reeds gesloopt. Tijdens het slopen werden deze gebouwen zowel bovengronds als ondergronds gesloopt, waardoor het bodemarchief hier waarschijnlijk sterk verstoord werd. Na de sloopwerken werd het oostelijke gedeelte van het terrein genivelleerd en werd van het kleinschalig puinmateriaal een semiverharding aangelegd voor de huidige parking (38cm –mv). Daarnaast werden er ook bomen op het terrein gerooid en nutsleidingen aangelegd op circa 100 cm -mv. Exacte locatie van de ondergrondse nutsleidingen is onbekend. Ook deze werkzaamheden hebben waarschijnlijk verstoringen van de bodem tot gevolg gehad.

Binnen het plangebied wordt een nieuwbouwproject gerealiseerd. De nieuwbouw zal een ondergrondse kelder (van 2 verdiepingen) bevatten. De onderste verdieping (8,40m –mv) zal een oppervlakte van 5510m2 bevatten. De liftputten zullen echter een diepere verstoring van 9,50m –mv veroorzaken. De gelijkvloers en verdere verdiepingen zullen niet over het gehele plangebied gelegen zijn. Deze zullen op 40cm boven het maaiveld aangelegd worden om op een gelijkaardig peil te zitten als de buren. Mogelijk zal er een infiltratiedriehoek gecreëerd worden. Deze zal dan, indien hier geïnfiltreerd gaat worden, tot een diepte worden gegaan van 3,00m –mv (diepte infiltratie-/hemelwaterputten 2,60m –mv / 2,80m –mv). Verder zullen er nog nutsleidingen met een verstoring van 100cm –mv aangelegd worden. Als laatste wordt er verharding geplaatst die een verstoring van 50cm –mv zal veroorzaken.

Op basis van de aardwetenschappelijke gegevens is te zien dat het plangebied gelegen is op het Kempisch plateau. De Quartairgeologische kaarten tonen dat er fluviatiele afzettingen aanwezig zijn waarop mogelijk nog eolische afzettingen afgezet werden. Dit is niet geheel duidelijk omdat het kaartmateriaal zich hier tegenspreekt. Op basis van het DTM is op te maken dat het plangebied hoog gelegen is. De bodemkaart geeft eveneens hier indicaties voor. De droge bodem wijst eveneens op een hoog gelegen locatie. Verder wijst de bodemkaart op de kans van een plaggenbodem binnen het plangebied. Een plaggenbodem kan de eventueel aanwezige archeologische resten bewaard hebben. In de omgeving van het plangebied is water terug te vinden. De dichtstbijzijnde watervoorziening, namelijk de Klagloop, is meer naar het oosten te situeren op een afstand van circa 300m. Omwille van deze reden is er een kans op archeologische resten daterend vanaf het Laat-Paleolithicum tot Neolithicum. Uit het DTM is afgeleid dat het plangebied deels afgegraven of net opgehoogd kan zijn. Deze ophoging en afgraving kunnen mogelijk archeologische resten verstoord hebben. Hier kan momenteel geen zekerheid over gegeven worden.

Op basis van de CAI-meldingen in de omgeving kan vastgesteld worden dat de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd vertegenwoordigd zijn. Er is nog weinig onderzoek gebeurd in de omgeving. Wel zijn er, verder verwijderd van het plangebied, meldingen daterend van de Romeinse periode en Merovingische periode te situeren. Deze zijn eerder op een lagere locatie, de rand van het plateau en dichterbij water gelegen. De meldingen daterend van de Steentijd situeren zich het dichtst bij water. Het beeld dat de CAI hiermee oplevert dient echter ook genuanceerd te worden. De verschillende (archeologische) onderzoeken en historische relicten tonen aan dat er in en rondom Lommel gedurende verschillende periodes bewoning heeft plaatsgevonden. Het aantallen onderzoeken is echter te beperkt om een gerichte verwachting op te stellen voor de verschillende landschappelijke eenheden. Op basis van de CAI en archeologische kennis uit de omgeving kan dan ook afgeleid worden dat er archeologische vindplaatsen verwacht kunnen worden uit verschillende tijdsvakken vanaf het Laat-Paleolithicum tot aan de Nieuwe tijd toe.

Op basis van de historische kaarten kan vastgesteld worden dat het plangebied reeds in de 18de eeuw bebouwd was. De Degaultkaart toont dat de bebouwing bestaat uit verschillende huizen aan de Gasstraat. Deze kaart is echter onduidelijk waardoor geen specifieke informatie over de gebouwen of perceelsindeling gegeven kan worden. Het primitief kadaster en de Atlas der Buurtwegen geven hetzelfde beeld weer en

kunnen meer specifieke data leveren. De bebouwing bestaat uit vier gebouwen waarvan de oostelijke gebouwen langgerekt zijn en haaks op de weg liggen en de westelijke gebouwen langgerekt zijn en evenwijdig met de weg lopen. Het noordelijke gedeelte is in gebruik als tuinzone. De latere topografische kaarten en luchtfoto's tonen dat de gebouwen in het westelijke gedeelte (deels) gesloopt werden in de 19de eeuw of eerste helft van de 20ste eeuw gesloopt zijn. De bebouwing op het oostelijke gedeelte is veranderd doorheen de periode en de laatste gebouwen zijn gesloopt in de afgelopen decennia om plaats te maken voor de parking. De kans op archeologische resten vanaf de 18de eeuw is kleiner maar mogelijk kunnen er nog funderingen en dergelijke aanwezig zijn van de oudere gebouwen in het westelijke gedeelte van het plangebied indien deze niet mee gesloopt werden. De gebouwen in het oostelijke gedeelte werden volledig gesloopt met inbegrip van de funderingen. Hier is de kans klein op archeologische resten, maar niet uitgesloten.

1.2.5 Potentieel tot kennisvermeerdering, verwachting en conclusie

De voor het bureauonderzoek opgestelde onderzoeksvraag *"Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?"* kan als volgt worden beantwoord:

Het bureauonderzoek heeft uitgewezen dat er mogelijk nog archeologische waarden in het plangebied aanwezig zijn. Het plangebied heeft een interessante landschapspositie namelijk hoog gelegen en in de nabijheid van water. Voor de latere periode (Nieuwe tijd) kunnen we vaststellen dat het plangebied bewoond is geweest. Zo bevonden er zich enkele woningen aan de straatzijde met kleine tuintjes achteraan vanaf de late 18de eeuw. Op basis van de historische kaarten kan het plangebied opgedeeld worden in twee zones. De bebouwing op het oostelijke gedeelte evolueerde van een langgerekte woning haaks op de weg (18de eeuw) naar een vierkante woning (20ste eeuw) die in de laatste jaren volledig gesloopt werd om plaats te maken voor een parking. De bebouwing van het westelijke gedeelte evolueerde van een langgerekte woning evenwijdig met de weg(18^{de} eeuw) tot kleine vierkante gebouwen met bijgebouwen op het achtererf (20ste eeuw) die momenteel gesloopt zijn voor grasland. De bebouwing uit de 20ste eeuw zal het bodemarchief en resten van de vroegere bebouwing uit minimaal de 18de eeuw waarschijnlijk reeds verstoord hebben, maar de ondergrond in de delen die in gebruik waren als tuin, kan mogelijk beter bewaard gebleven zijn. De mate van verstoring staat echter niet onomstotelijk vast en zal afhangen van de wijze waarop de sloop is uitgevoerd (bijv. het al dan niet volledig verwijderen van ondergrondse funderingen).

Afgaande op de landschappelijke ligging van het plangebied, archeologische meldingen en historische kaarten kan een algemene verwachting opgesteld worden.
Ten eerste kan op basis van de ontstaansgeschiedenis van de bodemafzettingen afgeleid worden dat er in principe archeologische resten uit het Laat-Paleolithicum en Mesolithicum aanwezig kunnen zijn. Eveneens kan binnen het plangebied een plaggendek verwacht worden dat mogelijke archeologische resten bewaard kan hebben, maar mogelijk ook juist verstoord. Deze mogelijke verwachting op vuursteensites uit het Paleolithicum en/of Mesolithicum kan echter naar beneden bijgesteld worden. Door de vroegere bebouwing, het nivelleren van het terrein en het aanleggen van de semiverharde parking mag aangenomen worden dat vuursteenresten verstoord zullen zijn.

Ten tweede kunnen er archeologische resten en/of sporen vanaf het Neolithicum binnen het plangebied voorkomen. Deze kunnen onderscheiden worden in pre-stedelijke en stedelijke bewoning. De pre-stedelijke bewoning zal voornamelijk bestaan uit een sporenniveau met eventueel bijkomstig een vondstenspreiding. De verwachte stedelijke bebouwing dateert uit tenminste de 18^{e} eeuw, maar mogelijk vroeger. In latere tijden is de (pre)stedelijke bebouwing mogelijk onderhevig geweest aan verstoringen door recente bebouwing (20^{e}-eeuwse bebouwing), de sloop ervan en het nivelleren. Welke impact deze recente ontwikkelingen hebben gehad op een sporenniveau kan echter op basis van het voorliggende onderzoek niet op voorhand ingeschat worden.

Verder onderzoek kan eveneens extra informatie geven over de ontwikkeling van de dorps- of stadskern van Lommel en eventuele bewoning in vroegere tijden. Er dient wel rekening gehouden worden met de verstoring die de latere bebouwing en de sloop met zich meebracht aan zowel de vroegere bebouwing als

de archeologische resten met sporenniveau. Een eventueel plaggendek, waarvan de dikte onbekend is, zou deze resten beschermd kunnen hebben. Hier is echter geen zekerheid over te geven.

De beantwoording van de volgende onderzoeksvraag "*Worden mogelijk archeologische resten bedreigd door de geplande werkzaamheden?"* is als volgt:

De geplande werken omvatten het optrekken van een handelsproject met bijbehorende terreinaanleg en parkings. De nieuwbouw zal bestaan uit een kelder met twee niveaus en drie verdiepingen. Onder de kelder zal mogelijk nog een buffer voorzien worden. Er zal een maximale bodemverstoring over het gehele terrein zijn van circa 950 cm –mv. De nieuwbouw zal daarbij vrijwel het volledige plangebied beslaan, waarmee er kan worden uitgegaan van een integrale verstoring van het plangebied.

De consequentie van de voorgenomen ingreep kan zijn dat eventuele aanwezige waardevolle archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

De beantwoording van de laatste onderzoeksvraag: *"Is het plangebied voldoende onderzocht en zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek kan worden geadviseerd?"* is als volgt:

Het bureauonderzoek heeft momenteel onvoldoende informatie gegenereerd om de mogelijke aan- of afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven. Echter op basis van de historische kaarten en de huidige situatie kan aangegeven worden dat het plangebied al een aanzienlijke verstoring heeft ondervonden. Deze aanzienlijke verstoring, bewoning, sloop van deze gebouwen, nivellering en aanleg van de parking, zal naar alle waarschijnlijkheid de archeologische resten daterend van het Laat-Paleolithicum en Mesolithicum verstoord hebben. Immers, dergelijke vondstensites situeren zich aan het oorspronkelijke maaiveld en zullen door de latere ontwikkelingen binnen het plangebied zeer waarschijnlijk verstoord zijn geraakt. Dit geldt niet voor de verwachting op sporensites vanaf het Neolithicum. De aanwezigheid van een plaggendek zal mogelijk nog sporenniveaus bewaard hebben. Ook is niet bekend in hoeverre sporen van Nieuwetijds bebouwing gesloopt en verstoord zijn. Omwille van deze redenen is er een kans op archeologische resten vanaf het Neolithicum. Vervolgonderzoek kan een meerwaarde bieden om vast te stellen of er nog resten teruggevonden kunnen worden van de vroege bewoning uit de 18de eeuw of vroeger en of deze nog verder teruggaat tot de Middeleeuwen. Ook kan vervolgonderzoek eventuele vroegere bewoning vaststellen.
Op basis van de verwachting uit het bureauonderzoek dient er bij de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek rekening gehouden te worden met mogelijk meerdere archeologische sporenniveaus. Een eerste niveau zou zich direct aan het maaiveld kunnen voordoen in de vorm van bewoningssstructuren uit de Nieuwe tijd. In het plaggendek of eventuele (stedelijke) ophogingslagen kunnen eveneens sporen verwacht worden. Oudere sporenniveaus (Neolihticum tot aan de Middeleeuwen) kunnen eerder aan de onderzijde van de bouwvoor / akkerlaag / esdek of ophogingslaag verwacht worden, in de top van de natuurlijke ondergrond.

Vervolgonderzoek in het plangebied heeft een groot potentieel op kennisvermeerdering. In de nabije omgeving rond het plangebied is er tot op heden weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Dit plangebied biedt de mogelijkheid om meer inzicht te krijgen in de positie van bewoningslocaties in de dorpskern van Lommel. Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert derhalve om vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

1.2.6 Samenvatting

In opdracht heeft het Vlaams Erfgoed Centrum in april en mei 2018 een archeologienota opgesteld naar de archeologische waarde van de locatie Gasstraat in Lommel (afb. 1 en 2). De archeologienota bestaat uit een bureauonderzoek en is uitgevoerd naar aanleiding van de voorgenomen nieuwbouw voor een handelsproject met bijbehorende terreinaanleg en parkings.

Op basis van het bureauonderzoek kon vastgesteld worden dat er nog een archeologische verwachting is voor resten en/of sporen vanaf het Neolithicum tot en met de Nieuwste Tijd. Het Vlaams Erfgoed Centrum adviseert derhalve om vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een proefsleuvenonderzoek.

Literatuur

Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016: Code van Goede Praktijk voor de uitvoering en rapportage over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 2,0.

Ervynck, A., S. Debruyne, R. Ribbens, 2015: *Assessment; Een handleiding voor de archeoloog.* Onroerend Erfgoed, Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed.

Ferraris, J., 1771-1778: *Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsendom Luik*.

Fricx, E., 1712: *Carte de Pays-Bas*.

Jacobs, P., M. de Ceucelaire, E. Stevens & M. Verschuren, 1993: Philosophy and methodology of the new geological map of the Tertiary formations, Northwest Flanders, Belgium. *Bull Soc belge Géol 102*,

Kadaster, 1850-1864: *Topografische Militaire Kaart, kaartblad 56*. Nationaal Archief,

Onbekend, 1840-1850: *Atlas der buurtwegen*.

Knaepen, R. "De strijd om het bestaan: het ekonomisch verleden van Lommel." in *Door het zand getekend. Bijdragen over landschap en verleden van de Kempense grensgemeente Lommel* dat verscheen in de reeks *Publikaties van de V.Z.W. Museum Kempenland te Lommel, nr. 5.* Lommel, 1990.

Vandermaelen, F. , 1846-1854: Cartes toppographiques de la Belgique.

Geraadpleegde websites

http://nl.wikipedia.org/wiki/Ferrariskaarten
http://www.geopunt.be/kaart
https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html
https://id.erfgoed.net
https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/
https://www.digibron.nl/search/detail/012de3adfd68f26cdecccd09/teut-deed-meer-dan-treuzelen
https://www.leestekensvanhetlandschap.nl/dries.

Externe informatie

Mailverkeer met Ferdi Geerts, conservator/archeoloog Erfgoed Lommel vzw

Lijst van afbeeldingen en tabellen

Afb. 1. Locatiekaart van het plangebied.
Afb. 2. Aanduiding van het uit te voeren archeologisch onderzoek op het plan van de bestaande toestand op het terrein.
Afb. 3. Locatiekaart van het plangebied met locaties van de vermoedelijk verstoorde zones.
Afb. 4. Locatie van het plangebied op het gewestplan.
Afb. 5. Grondplan bestaande toestand.
Afb. 6. Locatie van het plangebied op luchtfoto 2017.
Afb. 7. Locatie van het plangebied op luchtfoto 2013-2015.
Afb. 8. Verdieping -2 van de nieuwbouw.
Afb. 9. Verdieping -1 van de nieuwbouw.
Afb. 10. Gelijkvloers van de nieuwbouw.
Afb. 11. Verdieping 1 van de nieuwbouw.
Afb. 12. Verdieping 2 van de nieuwbouw.
Afb. 13. Verdieping 3 van de nieuwbouw.
Afb. 14. Voorlopige dwarsdoorsnede van de nieuwbouw.
Afb. 15. 3D-voorbeeld 2 van het project.
Afb. 16. Zones aangeduid binnen het plangebied.
Afb. 17. Locatie van het plangebied op de Tertiair geologische kaart.
Afb. 18. Locatiekaart van het plangebied op de Quartairgeologische kaart.
Afb. 19. Het plangebied op de bodemkaart.
Afb. 20. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM), inclusief profiel hoogteverloop.
Afb. 21. Het plangebied op het Digitaal Terreinmodel Vlaanderen (DTM).
Afb. 22. Uitsnede uit de Centraal Archeologische Inventaris van het onderzoeksgebied.
Afb. 23. Café De Kroon ter hoogte van Molsekiezel 2 te Lommel.
Afb. 24. Het marktplein van Lommel.
Afb. 25. Voorbeeld van de mogelijke woonnummers.
Afb. 26. Het plangebied op de Degaultkaart.
Afb. 27. Het Primitief Kadaster van Lommel-Centrum.
Afb. 28. Het plangebied op de Atlas der Buurtwegen.
Afb. 29. Het plangebied op de Vandermaelenkaarten.
Afb. 30. Het plangebied op de topografische kaart uit 1873.
Afb. 31. Het plangebied op de topografische kaart uit 1904.
Afb. 32. Het plangebied op de topografische kaart uit 1939.
Afb. 33. Het plangebied op de topografische kaart uit 1969.
Afb. 34. Het plangebied op de luchtfoto uit 1971.
Afb. 35. Het plangebied op de luchtfoto uit 1979-1990.
Afb. 36. Het plangebied op de luchtfoto uit 2013-2015.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.